

ERK

6

SISU

J. KOKK: TAGASIHOIDLIKKE MÕTTED	249
E. SALUMAA: PROF. JOH. KÖPU PIISKOPIKS VALIMISE PUHUL	252
J. FAZEKAS: UNGARI LIBERALISMI AJAJÄRK	258
K. KARUS: LÄHKUVA RAHVUSGRUPI KAVATSUSI	263
O. LOO: A/S. ROTERMANN TÖÖTAB KAHJUGA!	265
E. HIDNA: BALTI-SAKSLUSE VIIMASE AJA SIHTIDEST JA SELLE TEOSTAMISE VIISIDEST	268

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

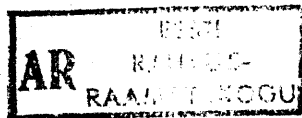
JUH. VD.: RIIGIKOGU TÖÖVÄLJALT	283
" OMAVALITSUSTE ESINDUSKOGUDE START	285
" UUS PIISKOP	286
" KUNSTI PÄEVAMURED	287

MAJANDUSLIK RINGVAADE

T. KAUDMA: SOTSIAALUUEENDUSED	288
" TÖÖVÕTJATE LASTEABIRAHA SEADUS	289
" TÖÖTAOLU JA HÄDAABITÖÖD	289
Ü. M.: SAKSLASTE MAJANDUSLIK OSATÄHTSUS EESTIS	290

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

K. KEEVESK: SOOME-NSV LIIDU KONFLIKT	292
" SÕDA LÄÄNEFRONDIL	295
" BALTI RIIGID	296

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

TALLINNA EESTI RAHVUSLASTE KLUBI HÄÄLEKANDJA

NR. 6 (64) 1939 VII AK.

TAGASIHOIDLIKKE MÕTTEID.

Rahva isetegevusest on viimasel ajal meie parlamendis kui ka ajakirjanduses korduvalt juttu olnud. Päevakorrale tõsteti küsimus praeguse peaministri poolt valitsuse töökava käsitlemisel ning sellest ajast on see päevakorrale jäänud. — Eriti akuutseks on peetud asja nii ajakirjanduses kui ka parlamendi sõnavõttudes põhjusel, et eelmise valitsuse päevil on rahva isetegevus seltskondlikul, kultuurilisel ning eriti sisepoliitilisel alal olnud niivõrd takistatud, et säärase olukorra kestmine võib anda ebasoovitavaid tulemusi ja osalt juba ongi annud. Senised sõnavõttud on pöördunud üldise tegevuse avardamise nõudega, arvustanud mõningaid seniseid nähteid ja teotsemisviise, kuid pole tehtud konkreetseid ettepanekuid küsimuse lahendamiseks praeguses olukorras. Ka nende ridade kirjutaja poolt Riigivolikogu kõnetoolilt soovitatud poliitiliselt vastutava propagandaministeeriumi loomine ei ole mõeldud mitte abinõuna küsimuse lahendamiseks, vaid õieti senise ebavastutava ja ebaproduktiivse, kuid kuluka süsteemi asendamiseks otstarbekohasemaga, ilma et ühe või teise asutise kaudu võimalik oleks asja põhjalik lahendus.

Ei tule imestada, et meil praegu valitseb olukord, kus valitsus õigeks peab rahva isetegevuse arendamist, kuid pole veel saanud küsimust lahendada. Normaalsest sise- ja välispoliitilistes elutingimustes oleks küsimuse lahendamine olnud lihtne. Poleks takistusi olnud asuda teoreetiliselt kahtlematult õigele seisukohale, et las elu ise reguleerib asja, avada vaba poliitiline võitlus, lasta tekkida parteidel ning kõik oleks edasi läinud loomulikku rada. Riigivõim oleks valvanud asjaliku vahekohtunikuna, vahele segades ainult seal, kus rahvaesinduse poolt antud seadusi oleks rikutud — tähendab, valvanud võitluse seaduspärasuse järele. Absoluutselt vaba ajakirjandus, poliitiline tegevus ja algatus, mis alles hiljuti oli normaalseks nähteks, on praegu Euroopast üldse kadunud. Ei tea riiki, kus olukord poleks põhjalikult muutunud — nii sõdivais kui ka vormiliselt veel erapooletuis riikides. Võitlevad huvid ristlevad niivõrd suure

intensiivsusega ja vaenulikkusega üle kogu Euroopa, et vormilik erapooletuski nõuab valveolekut ja kaitsevalmidust.

See olukord sunnib meidki küsimuse teoreetilisest nõuetest laskuma tema võimalikule praktilisele lahendusele. Meie õnneks on praeguse valitsuse tegevus kogu parlamendile küllaltki sümpaatne ja võib arvata, et sisepoliitiline pinevus ei lähe nii teravaks, et unustataks üldine olukord ja selle nõuded. Kuid teiselt poolt on ka selge, et lahkunud valitsuse meetoditega kaugemale ei saa ja et muudatus on vajalik. Ka valitsusel on sellekohane tahe, küsimus võib seista ainult abinõudes ja ulatuses.

Asjast selgema ülevaate saamiseks tuleb vahet teha rahva isetegevuses selle väga mitmete alade vahel. Majanduslik isetegevus on ala omaette ja siinkohal puudutamist ei leia. Vaidlused käivad rohkem poliitilise, kuid ka kultuurilise ja kutsealalise isetegevuse kohta.

Pole kahtlust, et kultuuriline isetegevus peab ja võibki ka praegustes oludes küllaltki lai olla. Riigivõimu seisukohalt on see sobivam ja hädahohutum ala isetegevuses ja kõik vahelesegamised siin pole mitte ainult üleaarused, vaid ka hoopis mõistmatud. Ei ole võimatud juhud, kus ka sel alal võib häireid tulla, mis reguleerimist vajavad, kuid minu arusaamise järgi pole meil senini seda märgata olnud ja siin-seal ilmnenud häired on tekkinud just mõistmatust võimu vahelesegamisest.

Kutsealaline isetegevus on juba raskem küsimus. Poliitilise elu peetamisega möödunud aastail on meil haritlased hakanud elutingimuste eest võitlema akadeemiliste intiimorganisatsioonide kaudu (mis muidugi pole kutseorganisatsioonid). Ka kutselised organisatsioonid on poliitiliste avaldumisvõimaluste puudumise tõttu hakanud saama võitlusorganiteks. Kutsealaline organisatsioon võitlusorganina võib kergesti libiseda madalale, üles piitsutada egoistlikke saamainstinkte ja võib olla ühiskonnale kahjulikum kui poliitiline organisatsioon. Seepärast ei ole nende ridade kirjutaja arvates õige kutsealalist isetegevust forsseerida, lootusega, et see teeb poliitilise organiseerimise üleaaruseks ja tarviduse rahuldab. Muidugi on kutsealalisel isetegevusel omad ülesanded, kuid need ei tohi olla poliitilis-parteilised. — Meie riigikorra juures, mis paratamatult eeldab poliitilist organisatsiooni, mis aga ainult ajutiselt, ka praegu veel, puudub, ei ole õige hakata välja arendama korporatiivse riigikorra asutisi, kuna need meil ainult loomulikku arengut võivad segada. Kuna aga praeguses olukorras ilmnes tendents kutseorganisatsioonide rakendamiseks poliitilisse võitlusse, siis sellesuunaline isetegevuse arenemine tuleks pidurdada.

Ainult keeluga aga ei pidurda midagi, või see pidurdamine sünnitab rohkesti kahju ja kutsub asjatult esile opositsioonilist suhtumist pidurdajasse — siit järgneb, et on vajalik poliitilise isetegevuse võimaldamine. Et see praeguses olukorras täiesti vaba ei saa ega tohi olla, on selge. Raskusi tekitab aga küsimus, mis on lubatud ja mis mitte.

Poliitiline tegevus on ühtede jaoks sport, teistele eluliste küsimuste lahendamiseks võimetus. Poliitilised spordimehed on asjale tihti kahjuks olnud, kuna nad, nagu kutselised sportlased kunagi, tunnustavad vaid rekordsporti. Nad on kui treenitud võidusõiduhobused, raskeks igapäevaseks põllukünniks või praktiliseks koormate veoks ei ole nad kohased.

Poliitilise isetegevuse olukorda ja tingimusi püstitades ei tule arvestada üksikuid rekordimehi, vaid üldiste eluliste küsimuste lahendamise vajadusi. Üksikud ei ole kunagi rahul, paljudele on nurisemine selleks vaim-

seks vajaduseks igas olukorras, milleta nad elada ei saa. Kuid rõhuv enamik meie rahvast (haritlaskond muidugi kaasa arvatud) peab rahu-likult tegutseda võima. See rahulikult tegutseda võimine vaimse ja poliitilise elu avaldustes tohib piiratud olla ainult tungivaist riiklikest kaalutlustest. Kitsendamine ei või olla süsteem omaette, vaid ajutine hädava-ja-likkus. Olupoliitikat ei saa üldiselt pooldada ega kaitsta. Kuid ka liigset doktrinäärsust ei saa õigustada. Rahva isetegevuse viiside ja ulatuse küsimus ei ole ainult meie põlevam küsimus, vaid ta on ka teistes maades päevakorral. Sellepärast ärgem tundkem endid kutsutud olevat esijoo-nes asja põhimõtteliselt ja lõplikult lahendama absoluutse õiguse seisukohalt, vaid piirdugem reaalsete küsimustega antud olukorras. See võtab asjalt küll palju võlu ja toob meid ülemaailmsest perspektiivist oma kodunurka, kuid ettevaatuse mõttes on see õigem.

Paar allpoolsoovitatud asjaolu ei ole mingi üldine lahendusviis, vaid samm edasi lootuses, et vahest järgmise sammu astumiseks avaneb selgem ülevaade.

Kogu rahvas peab tundma end valitsusele ühelähedal seisvana. Samuti kõik meie seaduslikult tegutsevad organisatsioonid. Praegune olukord vajab selles mõttes korrektiivi, et riigivalitsus looks teiste organisatsioonidega niisama tiheda sideme, nagu ta seda peab Isamaaliiduga. Selleks tuleb kas sidemeid Isamaaliiduga lõdvendada või teiste organisatsioonidega tugevdada — või ka mõlemaid korraga teha. Õige on, kui kõik organisatsioonid tööle rakendatakse ühiseks eesmärgiks, see on võimalik aga ainult ühise ideoloogia teostamiseks, vaimse koostöö sideme läbi. Meie organisatsioonid on selleks tegevuseks valmis ja suutelised, tarvis on vaid neid vajaliselt arvestada, nad tööle lasta ühiste koostöö aluste otsimisele ja nad tõsta üheõiguslikule alusele. See saab kehtida muidugi peamiselt rahvuspoliitilise tegevusala kohta, kuid just sel alal on meil tegevus nõrgaks jäänud ja eriti praegu põeb varjatud kriisi. — Mitte sellepärast, et meie rahvustunne oleks nõrk või meil ei leiduks tegutsejaid. Vahepealne natslik kallak rahvusküsimuste käsitlemisel lülitas haritlaskonna asjast välja, kuna neile vaade „seatud juhtidest“ ja „eesti rahva põlisest kutsumusest“ juhtidele järgneda oli võõras; lavale jäid üksikud epigoonid, — iseseisvalt mõtlev haritlane jäi kõrvale. Meie oleme ikka oma sihte avalikult üles seadnud, neid kaalunud ja arvustanud. Sama meetodit tuleks ka edaspidi jätkata. Küll siis aktiivsus ja mõtted tulevad. Elav vaimsel töötav seltskond on parim taimelava kultuuri-taimede arendamiseks.

Sellepärast universal-eelisorganisatsiooni põhimõttelt tagasi kõikide kultuuriliste ja seltskondlike organisatsioonide juurde. Võrdseis tegevus-tingimustes näidaku igaüks neist, mida ta suudab.

Väga tähtis osa on ühiskonnas ajakirjandusel. Juba Napoleon ütles senatis, et trükikoda on arsenal, mis igaühele kättesaadav ei tohi olla. Kuid tol korral ei antud relvi rahva kätte ja neid omas ainult sõjavägi. Meie eesmärgiks on rakendada kogu rahvas kaitsetöösse ja kogu rahvas panna relvadesse, seega peab ka see arsenal oma produktsiooniga talle kättesaadav olema. Kuid arusaadavalt ainult enda kaitseks, mitte lammutamiseks. Omal ajal ei osanud ajakirjandus piiri pidada. Oieti ahvatles teda sellele teele nõrk seadusandlus. Vahepeal on meie ajakirjandus liiga kitsendatud olnud. Viimase aja kohta võime tähele panna vabamate

olude saabumist. Õige ja mitteõige vahel piiri tõmbamine on suurt takti, oskust ning taipu nõudev ülesanne. Loodame, et meie ajakirjandus ja valitsus siin võimalikult teineteist mõistaksid. Kuid ükski piiramine ei tohi takistada vaba arvustuse olemasolu, muidugi vajalikkuse piires.

Avalikkude poliitiliste kõnekoosolekute järele on teatav vajadus. Kuni ei ole lubatud poliitilised organisatsioonid, saavad neid korraldada üksikud oma vastutusel. Ei oleks põhjust keelata käsitada akuutsemaid päevaküsimusi, kui kõneleja omab vastutustunnet. Vahepealne aeg on võõrtanud inimesi säärastest asjadest. Omal ajal ei tahtnud keskmine kõneleja leida kuulajaid. Praegu jooksevad inimesed igale koosolekule kokku. Vahepealne aher olek on rahva uudishimuliseks teinud. Kuid see on möödaminev nähe ja kaob peagi. Kui neil koosolekuil peetakse kinni veel asjalikust ainekäsitlusest, mille järele muidugi valvatakse, siis ei võiks selliseist koosolekuist karta hädadohtu. On arusaadav, kui siin esialgu ollakse ettevaatlik ja väravaid avardama hakatakse vaid pisihaaval. Esimesteks katseteks võiks olla riigivolikogu liikmeile kõnelemisvõimaluste andmine oma valimisringkonnas.

Kuid suur edusamm on juba sellega tehtud, et rahva isetegevuse küsimus on avaliku arutluse aineks, et otsitakse ja kaalutakse võimalusi ning muidugi ka leitakse. Praegusel ajal on konkreetsed ettepanekud rohkem väärt, kui abstraktsed kaalutlused ilma tegelike sammude pühendamiseta.

Ei saa aga tähendamata jätta, et tuleb eriti hoiduda rahva kunstlikust politiseerimisest ja aktiveerimisest. Bismarck ja Walpole ei ole küll meie eeskujud, kuid nende motiivil — *quieta non movere* — rahulolijat ei pea asjata liikuma panema, täh., ei maksa kunstlikult liikumist esile kutsuda seal, kus rahu valitseb — ei puudu oma elutarkus. Meie avalikku elu vaadeldes jääb tunne, et ühelt poolt ei söandata pooldada praegusest olukorrast karväärtki lahkuda, kuna teiselt poolt ei korrigeerita nõudeid kooskõlla reaalse eluga.

Euroopa vaimse maailma endised asfalt-magistraalid on praegu purustatud ja segi paisatud. Tuleb leppida liiklemisega kodustel, fassaad-sildade ehitamise tõttu näpiks jäänud teedekapitali pärast korraldamata maanteedel. Sellepärast on ettevaatlik liikumine vajalik. Peaküsimus on see, kui aga vankri liikuma saaks! Eks siis ükskord, olgugi aeglaselt, ka päralt jõua.

Jaan Kokk.

PROF. JOH. KÖPU PIISKOPIKS VALIMISE PUHUL.

Juba pikemat aega kogu meie avalikkust häirinud kirikutülidele näib nüüd olevat saabunud lõpp. Imse rahuldustunde ja siira heameelega võtsid laiemad kirikuringkonnad vastu teate prof. Johan Köpu valimisest Eesti evg. lut. usu kiriku kolmandaks piiskopiks 14. det. s. a. Veelgi tõsisema rahuldusega maksab meenutada seejuures sedagi asjaolu, et valimine toimus kõigiti üksmeelses ning rahulikus õhkkonnas — vaatamata varem ringi liikunud oletusile isegi silmapaistvamate kirikutegelaste eneste keskel, mis lubasid karta mitte ainult häälte killunemist

mitmete kandidaatide vahel, vaid koguni ulatuslikke põhimõttelisi lahkelisid. Seda enam oli põhjust meie avalikkusel tõsiselt rõõmustada, kuuldud kolmanda piiskopi valimiste õnnestumisest juba esimesel käigul.

Prof. J. Köpu nimi on üks seesuguseid, kellesse suhtutakse mitte ainult kirikutegelaste peres, vaid peagu kogu meie haritlaskonnas siira lugupidamise ja usaldusega. Enamik meie akadeemilisest perest tunneb teda kauaaegse Ülikooli rektorina, kelle sõbraliku käepigistuse saatel tuhandeid noori on alanud teekonda oma kõrgema hariduse omandamisel. Otse ainulaadse vaimse avarusega, mis võrsunud sügava seesmise hariduse ja range kõlbelse enesedistsipliiniga kujundatud isiksuse peenest koestikust, perspektiividerohke administraatorina ja usaldusväärse akadeemilise kasvatajana on tema nimi Tartu Ülikooli saatusega juba selle algusaegadest saadik tihedalt seotud. Seetõttu on prof. J. Köpu minek Ülikoolist tõsiseks kaotuseks mitte vahest Usuteaduskonnale, vaid tervele meie Ülikoolile ja akadeemilisele perele. Tema eluaastast alles äsja algas kuuekümmene kuuenda ring ja tema edasitötamine Ülikoolis ja Usuteaduskonnas järgnevate aastate vältel kuni viimse vanusepiiri saabumiseni oleks oma rohkete kogemuste ja kaugeleulatuva selge pilguga kahtlemata paljuski suutnud kaasa aidata Alma Materi elu korraldamisele ning sisustamisele ka tema uutes vormides. On päris arusaadav seetõttu, et akadeemilistes ringides tema minekule vaadatakse kui suurele ohvrile ja kohusetunde avaldusele, mis sundis rahuliku akadeemilise tööhkkonna vahetama küllaltki tõmbetuulise piiskopikoha vastu. Ja vaevalt meie kirikugi isikkonnas oleks leidunud kedagi, kelle tulekut oleks tervitatud üksmeelsemalt.

Säärase tunnustatud ning lugupeetud isiku asumine piiskopi vastutusrikkale kohale on äratanud lootusi uue ajastu kujunemise suhtes meie kirikule. Kuigi uus piiskop oma sõnavõtu valimiskoosolekul kõigiti tunnustavalt märkis seniste piiskoppide töötulemusi ja tähendas, et tema tulek kaugeltki mingit revolutsiooni ei tähenda — siis ometi võib ja tohib arvata, et uue piiskopi autoriteetne isik ise seesuguse õhkkonna enese ümber tekitab, mis terve meie kiriku ning kirikluse suhtes peaks mõjuma virgutavalt ning arendavalt. Arusaadav, et sel puhul kirikuringes kõneldakse uue piiskopi teoloogilisest suunast ja illest. Alles mõni päev enne valimiskoosolekut üllatas kirikuringkondi brošüür, mis püüdis valgustada meie kiriku „vaimset palet“ ja milles muide avalikult väideti, nagu oleks prof. J. Köpp meie kirikluse vabameelsema, s. o. protestantliku tiiva „patroon“. Kuid vist sama õigusega võiksid „vabameelsed“ pidada teda oma „patrooniks“ — sest niisama hästi kui teoloogilist avarust oskab ta hinnata ka ortodoksliku uskumuse lapselikku kiindumust — eeldusel, kui see on teesklemtu ning ehtne. Seetõttu võibki prof. Köppu pidada isikuks, kes seisab kõrgemal tavalisest kooliteoloogilisest vaidlusest ja kes oma põhjalikult haritud sallivusega suudab mõista ka äärmusi, leida neis positiivseid elemente. See omadus on eriti ka praeguses olukorras kirikujuhile oluline, võimaldades talle isiklikult kõigist võimalikest suundadest kõrgemal seistes ülima objektiivsusega erinevaid püüdeid hinnata ja neid kokkukõlastada kiriku ühise töö huvides. Ei ole ju kuidagi mõeldav, et kirik oma vaimsel laadil kujuneks mingiks palvevendlikuks hardusorganisatsiooniks ainult ühe teatava teoloogilise suuna kandjana, mis siis üksnes kitsamaid ringe meie rahvast suudaks tõeliselt haarata ja

kasvatada. Kindel on aga, et laiemad kihid kirikust haarduvad ainult siis, kui kirik ise suudab oma meelelaadilt kohanduda kõige erinevamate rahvakihtide usulis-kõlbeliste hingevarade äratamiseks ja kasvatamiseks. Kirik tervikuna peab suutma vabaneda sisulisest šabloonilisusest, andes võimaluse teatavais piires ka teoloogiliselt erinevaid seisukohti ilmutavatele taotlusile. Ses suhtes võib seekordse piiskopliku valimiskogu otsust pidada ülimalt õnnelikuks, kuna siin piiskopiamet usaldati ikkagi isikule, kes aktiivselt kuulumata ühessegi nn. „voolu“ on ometi haritud ning asjatundliku teoloogina kasvatanud tervet meie iseseisvusaeget usuteadlas-konda.

Edasi ei saa prof. Kõpu asumise puhul Eesti evang. lut. usu kiriku piiskopi kohale jätta mainimata ka seda, et siin tegu on isikuga, kelle rahvuslike veendumuste ehtsus ning kultuurilisus on alati seisnud väljaspool kahtlust. Seetõttu rahvuslikult häälestatud ringides tervitatakse tema tulekut tähtsale positsioonile ilmse sümpaatiaga ning loodetakse, et tema isiklik eeskuju rahvuslikke renessansituuli meie kadalikus kirikus suuresti aitab vallandada. Ainsa positiivse sündmusena meie kiriku lähemast minevikust ulatub mõjustama kolmanda piiskopi tegevusväljasaakslastest ametikandjate lahkumise Eestist. Oleme teatava kergendustundega jälginud seda ja rõõmutsenud, et koos sakslastega meie kiriku teenistusest on lahkunud rida eesti talumehe kannust võrsunud vesivõsusid-kadakaid. Koos nendega on varisenud jäädavalt aga ka morsk, mille taha mõnigi eesti mees oma nõtrusi lootis peita ja millega mõndagi etteheidet meie kirikluse meelsuse suhtes kerge oli pareerida. Nüüd, millal meil õhk puhas võõrast elemendist ja kus meie kirikus peremeesteks on eranditult oma rahvusest ametikandjad, on kahtlemata tarvis näidata senisest enama selgusega ka oma peremeheks-oleku vaimset ja kõlbelist väärikust — sel kombel, kuidas see sünnis on kristlikule rahvuskirikule. Arusaadav, et seetõttu meie kirikluses senisest selgemini ja eesmärgiteadlikumalt hakatakse toonitama rahvuslikke väärtusi ega unustata suurte üldinimlikkude elumaksiimide kasvatamisel seda lihtsat asjaolu, et oleme ka eestlased ja peame oma elu kujundama eestlastena ning eestlastele. Et säärast kristlikust meelsusest immutatud ning kultuurilist rahvuslust just tänapäeva keerulistes olukordades enimal määral tarvis on, see peaks olema igale vähegi mõtlejale ilma pikemata selge.

Kuigi sündmused rahvuslikes küsimusis meie kiriku on asetanud õnneliku seisukorda, ei saa siiski ennustada uuele piiskopile kestab kui mugavaid tööaastaid. Seks on meie kirikus omalt sisult kui ka traditsioonidelt veel liiga välja kujunemata, et olla kogu oma aparatuuriga kergestikäivitatavaks organisatsiooniks eriti ulatuslike ning suundamuutvate uuenduste teostamisel. Tundub, et meie kiriku põhihäda pole kaugeltki sel määral vormiküsimuses, kuivõrd just tolles eriomaselt koormunud sisulises problemaatikas, mille juured ulatuvad kaugele ta minevikku. Seda silmas pidades tuleb arvata, et organisatoorsete päevaküsimuste kõrval meie kiriku tuleviku huvides peaksid esikohale tõusma ta sisulise kvalifikatsiooni küsimused. See omakorda viitab reale kasvatustlikele suurülesandele, mis oma eesmärgilt on aga nii avarad, et nende teostamiseks kuluks mitme põlve vältel sihi-kindlat tööd. Kuid vaatamata sellele, on need siiski nii olulise tähendu-

sega, et iga pisimgi õige algatus ses suhtes kõige tõsisemat tunnustamist peaks väärima.

Kui kõnelda meie kiriku kasvatavast juhtimisest, siis tuleb siin pidada silmas kaht osalt ühtivat, osalt erinevat eesmärki. Kogu kasvatusküsimus on esmajoones siin vaadeldav ametnikkonna kasvatusena. See tähendaks uue vaimulikute ühikujundamist, mis lahti kasvaks tollest igi-baltlikust härrasvaimuliku kujust. Teadagi, et seda küsimust käsitelles tuleb paratamatult sattuda õrnale pinnale. Kuid tööle näkku vaadates peab siiski — arvestades eriti kogemusi kõige lähemast minevikust enesest — väitma, et kiriku kvalifikatsioon suurel määral sõltub vaimlikkonna enese kvalifikatsioonist. Meie avalikkuses on korduvalt sõna võetud ja isegi hurjutatud siin-seal esinevaid väärnähtusi kiriku enese ametikandjate peres. Paraku pole siin kõik kaugeltki tuulest võetud kõmu. Kõnelemata ebasoovitavaist nähtustist kõlbelise elu alal on toonitatud ka kirikuõpetajate erialalise hariduse ebapiisavusest. Selle parimaks tõenduseks võiksid olla pühapäevased jutlused, kus tihtigi hoolimatult deklaratiivse tooniga lahendatakse kõikisugu eluküsimusi, mõistetakse hukka või õigustatakse üht-teist vaatekohta viisil, mis oma väärtuselt kuuluks kaunis kaugemale minevikku. Või loetagu kiriku häälekandja „Eesti Kiriku“ aastakäike: seal leidub lugemismaterjali üksnes seesugusele publikule, kes lugedes palju ei armasta kaasa mõelda. Aga samas mõnedki autorid nurisevad, miks meie noorsugu ei taha leida sidet kirikuga ega osaleda seal viljeldavaist väärtustist! Kas pole siin tõesti saabunud ülim aeg kord tõsiselt revideerida neid viise ja vorme, milles ollakse muuvalt harjutud serveerima kogudusele ammuntunud tõdesid? Või kuidas niisugune revisjon teisiti olekski mõeldav, kui et ise süveneda ja vaimselt kasvada üha põhjalikumalt nendesamade tõdede tundmises ja mõistmises? Tõepoolest: vaevalt võime leida elukutset, milles tegelikku töösse asudes nii kergesti võidakse unustada õpitud teadmised ja katkestada sidemed akadeemilise tööga, kui seda võimaldab kirikuõpetaja elukutse. Siin seisab meie kiriku juhtkonnal ees suur ülesanne: otsida teid ja võimalusi, kuidas hakata nõudma ametikandjailt erialalist süvenemist ka tegelikus kutsetöös. Küllap süvenenuma teoloogilise mõttetöö juures paljudki „eriarmused“ klaaruvad iseendast ja mitmedki „voolud“ oma poleemilist kirge võivad rahuldada üldsusele positiivsemas vaimus, kui see on sündinud senini. Vastastikune mahategemine ning teisitimõtlejate armutu väljamaermine peaks igatahes kuuluma mujale kui kiriklikesse vaidlusesse. See osalt selgitab ka, miks omaregne protestantlus kaugeltki sel määral pinda ei leidnud meie haritlaskonnas, kui seda arvata võis. Toon ja võitlusviis tegid asja igale vähegi mõtlejale vastikuks.

Erialalist süvenemist on uusimalt silmas peetud ka Tartu Ülikooli Usuteaduskonna uute õppekavade ja -korralduste loomisel. Kuid vaevalt suudab Ülikool ses suhtes anda palju, kui tegeliku kutsetöö laad ja ilme seal püstitatud eesmärged täie teadvusega ei toetaks. Kuidas ja mida ses suhtes konkreetselt teha, sellest on muudugi raske kõnelda, kuid et see küsimus kogu ulatuses päevakorda peaks tulema, on enam kui selge. Kahtlemata puudutab see osalt ka meie kirikuõpetajaskonna majanduslikku olukorda. Ka siin valitseb kõiki võimalikke äärmusi hõlmav kaos: leidub kogudusi, kus õpetajad sõna tõsisest mõttes proletari-

seeruvad, kuid leidub kogudusi, mille karjastel kuusissetulekud ületavad ministripalga. Kogu meie senise rahvakiriku ajal pole seda küsimust vist mitte kunagi täie kristliku ametivennalikkusega ega siirusega puudutatud. Peab arvameelselt ütleva: seesugune krikuõpetajate töötasude äärmine korraldamatus on kogu selle õrna küsimuse viinud tavalise äritsemise tasemele, kus igaüks, kes teab enam teenivat teisest, püüab seda võimalikult varjata teise eest, kartes põhjendatult vähemsaaja kadedust. Kuidas muidu seletada tormijooksu vabadele kohtadele? On isikuid, kes alati mõne soliidsema koha vabanedes tunnevad „kutsustumist“ sinna ja siis ka iga hinna eest püüavad seda saavutada. Asjad, mis sünnivad suuremate kohtade täitmisel meie kirikus, pole kaugeltki igakord nii ametivennalikkult süüitud, kui nad seda näivad, olles enam inimlikkude intriigide tulemuseks kui tõelise seesmise kutsumuse viljaks. Vahest raskem kui eelmises on selles küsimuses läbi viia õiglasi parandusi — sest see puudutab otseselt ju ametikandjaid. Riigi- ja omavalitsuseteenistuses on ametialaline edutamine läbi viidud. Kas poleks aeg seesugust võimalust hakata kaaluma ka meie kirikus? Ja kas poleks mõeldav ametialaline edutamine — millega kaasneksid arusaadavalt siis ka majanduslikud hüved — seostada teatavate kvalifikatsiooninõuetega? Igatahes mingi kindlama korra sisseseadmine sel alal vähendaks tunduvalt „arusaamatusi“ ametikandjaskonnas ja looks puhtama õhkkonna vaimulike eneste keskele.

Kaugeltki vähema tähtsusega probleemiks meie kiriku viljakama tuleviku kujundamisel pole ametikandjaskonna kvaliteedi tõstmise kõrval ka koguduste eneste vaimlis-kõlbelise taseme tõstmine. Ses suhtes ootab meie kiriku uut juhtkonda otse hüügeltöö. Kahtlemata on selle eelduseks kõrge kvalifikatsiooniga vaimulikkond. Kuid ei tule unustada, et evangeelses kirikus nn. „vaimulik seisus“ ei moodusta mingit omaette klassi kogudustes ega ka väljaspool neid. Nad on siin ikkagi „kutsutud ja seatud“ koguduste poolt korra mõttes juhtima koguduse usuvalu avaldusi ja toimetama ettenähtud usulisi talitusi. Kogudus ise on ja jääb evangeelses kirikus selle konstitutiivseks ning määravaks osaks. Ainult kus on kogudus, seal on kirik. Seetõttu kogu kiriku korralduste ja juhtimise viimseks eesmärgiks on ikkagi elav kogudus ja selle vajadused ise. Arusaadav, et vaimulikkonnagi taseme tõstmise nõue on tingitud üksnes koguduse huvidest ja et koguduse oma vaimuliku kvalifikatsioonist tohutult palju oleneb koguduse väärtus. See pärast evangeelse rahvakiriku huvikeskuseks on alati kogudus, selle huvid ja vajadused.

Peab mainima mõndagi tunnustatavat, mis meil koguduste juriidilise elu korraldusis juba olemas. Kuid vaevalt üldjoonis meie kogudusis tuntakse praeguse tsentraliseeritud süsteemi juures küllaldaselt oma tähendust üldkiriklikus struktuuris. Siin tuleb vastavalt evangeelsele põhimõttele koguduste osatähtsust avardada — ka siis, kui see mõnikord tegelikult peaks võimaldama raskusi, mis muidu oleksid keskvalitsuse poolt sundkorras kergesti lahendatavad. Ei ole mingit kasvamist seal, kus pole kasvamiseks külladast vabadust. Seal võib olla üksnes dressuuri, mis teatavail silmapilkudel võib pakkuda nagu mingi pettepildi kasvatuses — kuid pidevaid väärtusi ning siduvaid traditsioone sel teel vaevalt saab kujundada. Ja ärgu unustatagu, et kasvatamisel

ikkagi ainult siis on mõtet, kui sellega kaasneb ka tööpoolest kasvamine. Niisuguse väärtusliku tulemuse saavutamise eelduseks on esma-joones vaimuliku tihe koostöö oma koguduse kõigi kih- tidega. Vaevalt meie praegune valitsev pastorikuju seda suudaks. Kuid mõningate pingutuste varal enamik neist võiks küllaltki rikkalikke tulemusi saavutada — eriti linnas ja erksamais maakogudustes. See nõuab kõigepealt, et õpetaja vaimulikkude talituste toimetaja asendilt püüaks astuda allapoole ja leida kontakti kohaliku seltskonna haridus- ja kultuuriliste taotlustega. Paljud sellelaadilised ette- võtted eriti maal kiratsevad asjatundliku tööjõu puudumisel. Mispärast ei peaks haritud pastor võimeline olema pidama ettekandeid haridus- ja kul- tuuriliste päevaprobleemide üle, korraldama õpiringe ja pidama kursusi — tarbe korral nende organiseerimiseks kaasa aitama jne.? Tal ei tarvitse seejuures sugugi mitte olla näitejuhiks ega jalgpallitreeneriks — aga ka mitte oma otsesele elukutsele ebasobivaks kohatäitjaks piimaühingute juhatusis või mujal puhtmajanduslikes ettevõtteis. Kõik need tegevusalad aitavad kaasa kontakti leidmiseks rahvaga ning annavad vastastikuseks paremaks mõistmiseks kaugelt enam, kui seda pakuvad ametialalise kok- kupuutumise kitsad võimalused.

Suuremais kogudusis tähendaks see muidugi enamate tööjõu- dude rakendamist. Tavalisest kurdetakse siin majanduslikke ras- kusi — kuid pole andmeid, kas keegi kusaqil millegi säärasega kordki oleks riskeerinud ja omandanud peale teoreetiliste eelarvamuste ka min- geid tegelikke kogemusi? Niikaua, kui meie vaimulik ei leia väljapääsu koguduse kantseleist ja kirikukantslilt, et tööpoolest kaasa elada oma koguduse argipäevaga — niikaua on igasugune koguduse kasvata- mine selle sõna otsesemas mõttes viljatu sõnakõlks. Tahab ja suudab vaimulik aga siin avanevaid võimalusi kasutada, siis avaneb talle otsese kokkupuute kõrval ka võimalus laiemas töökaadri kaasatõmbamiseks kirikutegevusse. Meil on kaevatud, et haritlased hoiduvad kirikust eemale. Võib olla on paljudelgi juhtudel lugu nii, et kirik hoidub haritlasest eemale, kartes temas endale põhimõttelist vaenlast või koguni oma teadmatuses alahinnates haritud jõudude kaastöö tähendust kirikule. Seesugune kont- takt võimaldaks pastorile enam valida ka otsest koguduse ilmlikku juht- konda, neid suunata ja kasvatada. Paraku on meil lugu tihtigi nii, et kogu- duste juhatusis ja nõukogudes istuvad need ja teised silmapaistvad „tege- lased“ — kelledel kõige vähem seesmist huvigi asja vastu on, kuid kes hea nime ja teataval määral ka seltskondlikult hinnatava positsiooni tõttu meelsasti pakutavaid kohti vastu võtavad — olles seejuures hirmuärata- valt asjatundmatud ning võhikud koguduse ja kirikugi probleemides. Kas poleks seski suhtes aeg leida teid ja võimalusi üksikoguduste juhtimisele kaasa tõmmata peamiselt neid, kes huvi ja arusaamisega asja juures on, kui et lasta seltskondlikke tuusasid paluda neid või teisi ameteid vastu võtma — ja kes otsustavamail silmapilkudel oma sisulise võhikluse ja hoolimatusega enam kahju kui kasu toovad asjale? Koguduste ilmlikku juhtkonda peaks kaasa tõmmatama võimalikult kõigi koguduses esinevate kihtide esindajaid ja neid õpetama ning kasvatama töötama vastastikuse mõistmise ning vennalikkuse vaimus.

Edasi oleks kogudusele kasvatavaks teguriks ka asjasthuvitatud võhi- kute kaasatõmbamine tarbe korral kiriku eriülesannetegi teosta-

misele. Pole kuidagi arusaadav, et ilmlikud koguduse juhid kaasa löövad üksnes koguduse majandus- ja administratiivseis asjades. Miks ei peaks leiduma ka isikuid, kes heade kristlastena oleksid võimelised isegi sääraseiks ülesandeiks, kui seda on evangelisatsioon? Mõned välismaised kogemused tahavad kõnelda vägagi selle poolt. Ka siin avardub meie kirikule ja vaimulikkonnale tohutu tööväli — mille söödise pinna harimiseks vaja asjalikke kavasad ja asjatundlikke teostajaid.

Viiks kaugele siinkohal hakata üksikasjalisemalt sõeluma neid ülesandeid, mis nende ridade kirjutaja arvates peaksid moodustama meie kiriku uue arengujärgu tööfrondi. Endasmõistetavalt tuleb nii mõndagi, millega ollakse senini harjutud, põhjalikult revideerida ja anda aset uutele traditsioonidele ja uuele rahvaliku koguduskirikluse vaimule. Kuid kui nii paljude lootustele meie kiriku suhtes on uut tuld andnud prof. J. Köpp oma isikliku ohvriga — asudes piiskopi vastutusrikkaisse ülesandesse meie kiriku raskeimal silmapilgul — siis peaks seda enam valmis olema iga üksik ametikandja enesekohase ohvri toomiseks, et autoriteetse juhi kaastöölisena asuda ehitama taas meie rahvuslikku evangeelset rahvakirikut.

E. Salumaa.

UNGARI LIBERALISMI AJAJÄRK *).

Liberalismi ideed hakkasid Ungaris levinema möödunud sajandi kolmekümnendail aastail, lähtudes Lääne-Euroopa riikidest. Ideede esimesed levitajad olid tookordse Ungari noorema generatsiooni liikmed, kellel õnnestus vaatamata vastavaile keeldudele välismaale sõita, et seal koolis käia ja reisida. Viimased tutvusid välismaa uusimate ideedega. Nad võrdlesid sealset elu ja arengut Ungariga ning sealset kodanlikku korda oma maa seisusliku korraga. Üks noor transilvaania aadlik, Sándor Bölöni Farkas, kirjutab oma Põhja-Ameerika matka puhul a. 1834 suure vaimustusega Ameerika oludest: „Õnnelik maa, kus kõik inimesed sünnivad üheväärselt, vabana ja järelikult kõik juhtimine lähtubki rahvast. Eesõigusi siin enam ei ole, selle inimliku õiguse pärast, et kodanlikus ühiskonnas kõigil on ühtlased õigused“.**)

Nii kurdab maailma-matkaja ungari aadlik, kuid see on ainult üks näide neist tohutu paljudest kirjanduslikest avaldustest, mis sajandi algul hakkasid feodaalse Ungari kantse ründama inimlikuma ja õnnelikuma ajajärgu loomiseks. See oli nn. „Noor-Ungari“ ajajärk, seisuslike maaapäevade aeg reformide tähe all, kus Ungari aadli noorema generatsiooni parimad esindajad rakendasid oma poliitilisi võimeid „Uue Ungari“ loomisele ja ülesehitamisele. Tähtsaimaks küsimuseks oli, kuidas feodaalse riigi ahelaid maha raputada ja kuidas tuua riiki uut elu. Meie uuemad Ungari ajaloolased nagu Szekfü'gi oma kõige uuema teose „Ungari ajaloo“ V köites ja varemilmunud „Kolmes generatsioonis“ nime-

*) Ette kantud Akad. Ajaloo-Seltsis 7. mail 1939.

**) Háman-Szekfü: Magyar Történet v. 306.

tavad neid aastaid feodaalse natsionalismi ajaks ja asetavad selle aja keskpunktiks maapäevi a.a. 1825—1827. Kuid sellele järgnes pea reform-natsionalismi ajastu kolmekümnendate aastate lävel maapäevadega a.a. 1832—1836, kus István Széchenyi sai poliitiliseks eestvõtjaks. Széchenyi töötas välja feodaalse Ungari ümberkujundamiseks ja Ungari elu reformeerimiseks terve reformide kava oma peamistes teostes „Hítel“ (Krediit), a. 1830. „Világ“ (Maailm) a. 1831. ja „Stadium“ (Stadium) a. 1833. See reformidekava oli evolutsionaarse iseloomuga ja reforme, mis olid mõeldud XIX sajandi Ungari alusmüüri rajamiseks, tahtis ta läbi viia aastakümnete jooksul. Széchenyi kava aga suruti pea tagaplaanile. Tema reformnatsionaalsed ideed ja evolutsiooni põhimõtte, mis Ungari pinnal võrsudes, olid Ungari oludega kooskõlas — radikaal-liberalism tõukas tagaplaanile. Need olid Lääne-Euroopast tulnud liberaalsed ideed, mis on nüüd juba teadusliku kirjanduse näol prantsuse ja saksa kirjanikkude kaudu Ungarisse tunginud ja tookordset Ungari haritlaskonda täiesti võitnud. Mitte arvestades suuri saksa juriste ja ajaloolasi nagu Rottecki, Dahlmanni ja Gervinust, levines Euroopa liberalismi ideestik Ungaris peamiselt Lammennais', Thiers'i, Mignet', Heine, Börne, Byron'i, Victor Hugo' ja Lamartin'i kirjutiste kaudu, kes võitsid liberalismi ideoloogiale laialdaste rahvahulkade poolehoidu. Kolmekümnendate aastate noorem ungari aadli generatsioon nautis palavrlikult nende kirjanike teoseist kodanlikku vabadusideed, liberalismi riigiõiguslikke printsiipe sai aga Saksa „Staatsleksikon'ist“, kuna hilisemat radikaal-liberalismi „Jung-Deutschland'i“ luuletajailt. Heine autoriteedi-vastane proosa ja vaimukas sentimentalism sai tookordse Ungari liberalismi tähtsamaks psühholoogiliseks taustaks. Poliitilises elus võttis juhtimise endale üks sõjakas radikaalne grupp, mis hakkas käremeelselt Ungari poliitilist elu juhtima, tarvitades äärmist liberaal-radikaalsust. Selle poliitilise suuna juhiks sai väikeaadlist päritolev Lajos Kossuth. Nii tekkis siis XIX s. Ungari poliitilises elus kaks teineteisega vastuseisvat reformiliikumist: esimene — Ungari olukorda arvestav, oli konservatiivse iseloomuga ja rajanes Széchenyi kavale, tahtes üleminekut feodaalsest korrast kodanlikku korda pikaajalise evolutsiooni teel, teine aga, lähtudes Euroopa käremeelse liberalismi ideestikust, kiirendas reformide teostamist liberalismis peituva vabaduse kultuse ning vabaduse fraseoloogia täieliku läbielamise ja toonitamisega, kusjuures ta ei kohkunud isegi vägivalda tarvitamise tunnustamisest reformide läbiviimise otstarbeks. Neist kahest suunast jäi viimane võitjaks ja tõrjus eemale Széchenyi konservatiivse ja evolutsionaarse kava. Kossuthi radikaalne liberalism, nagu üldiselt teada, viis Ungari rahva revolutsiooni teele. Revolutsioon aga, mis puhkes a. 1848, ühiskondliku tausta asemel sai riigiõigusliku iseloomu ja muutus vabadussõjaks Habsburgide vastu, mis lõppes ungarlaste kaotusega a. 1849. Sellele järgnes keisrikoja absolutism, mis kestis kuni a. 1867. Ungari ja Austria vahel toimunud riigiõiguslik kokkulepe lõi Austria-Ungari dualismi ajajärku, mis kestis aastast 1867 kuni Maailmasõja lõpuni.

Nagu näha, jagunevad need 90 aastat möödunud sajandi 30-daist aastaist kuni Maailmasõja lõpuni väliste poliitiliste sündmuste suhtes mitmesse ajajärku, vaimuajalooliselt seisukohalt aga moodustavad ter- viku, millele Euroopa liberalismi ideestik annab oma maailmavaatelise tausta. Seepärast eelistabki uue ungari ajalookirjandus nimetada seda

ajajärku kokkuvõtlikult ungari liberalismi ajastuks. Selle ajastu ajalooline hinnang ei ole ühesugune ungari ajalookirjanduses ja peamiselt tänapäeva ungari ajaloo-kirjandus näitab ses mõttes suurt kuristikku võrreldes eelmiste ajalookirjanduslike traditsioonidega. Need ajaloolised vaated, mis olid möödunud sajandil võimul ungari ajakirjanduses, rajanesid osalt prantsuse, suuremalt osalt aga inglise liberaalsel ajaloolisel koolil. Need uurivad ja analüüsivad kõnesolevat ajajärku omaaja vaimus. Materiaalne ajalookirjandus käsitab oma ajastu sotsialismi vaadet. Ungari populaarse ajalookirjanduse teosed aga, milles peegeldub sajandi lõpu vähiklik ungari ajalookäsitlus, ülistavad lõpmatult ungari liberalismi suuri saavutisi: Ungari vabadussõda, reforme ja dualismi, mis nende arusaamise järgi panid aluse suurejoonelisele rahvuslikule arengule. Pärast-maailmasõjaaegne vaimu-ajalooline suund aga, mille peaesindajaks on Bálint Hóman, praegune Ungari haridusminister, ja Gyula Szekfü, uuema aja ajaloo-professor Budapesti ülikoolis — võtab selle ajastu terava kriitika alla, eriti aga liberalismi, selle ideestiku teostamise vaatekohalt Ungaris. Kossuth'i kuju kaotab selle suuna juures oma ajaloolisest hiilgusest, mille on temale kui Ungari vabadusideede kehastajale möödunud sajandi Ungari ajaloo käsitlus andnud. Ungari vabadussõda saab ka terava kriitika osaliseks, peamiselt aga liberalism sellelt vaatekohalt, kui palju ja mil määral on ta suutnud teostada ungari rahva elus neid ülesandeid, mis ta enda peale oli võtnud, paremini öeldud — ülesandeid, mis oleksid olnud tingimata teostatavad ungari rahva heaks liberalismi tähe all.

Liberalism oli Ungaris — uuema ungari ajalookirjanduse arusaamise järele ainult formalism — ideelise iseloomuga ja paberiliberalismina avaldus rohkem tunnetes ja poliitilises meeolus. See kujunes teisiti kui Saksa- ja Prantsusmaal ning sai tõenduseks sellele väitele, et samad ideed ja printsiibid erinevais olukordades annavad teisi tulemusi. Sellepärast on ungari liberalismis nii palju lokaalseid probleeme.

Ungaris ei olnud olemas XIX s. algul niisugust kodanlikku keskkihti, mis teatud vaimset ja materiaalselt arengut omades oleks saanud endale ülesandeks riigi poliitilist ja ühiskondlikku elu ümber kujundada Lääne liberaalsete riikide eeskujul. Oli üks ainuke kiht, mis etendas Ungaris kodanliku keskkihi osa, see oli kesk- ja väikeaadel. Sellega on seletatav, et Ungaris sai see kiht liberaalsete ideede vastuvõtjaks ja levitajaks. Möödunud sajandi esimesel poolel võrsuvad kõik silmapaistvad isikud poliitilisel ja vaimsel alal just sellest kihist, kes on suured demokraadid ja liberaalse maailmavaatega rahvusehked. Ungari talupojad jäid aga majanduslikult vabastamata, kuigi juriidiliselt teoorjus lõpetati, nii et sel kihil oli väike tähtsus kõnesoleva ajastu poliitilises, ühiskondlikus ja majanduslikus elus. Nende probleemidele lisandusid veel vähemusrahvuste probleem ja raske juudi-küsimus. Ungari liberalism püüdis esimest küsimust kokkuleppe, viimast aga emantsipatsiooni teel lahendada. Nagu prantsuse liberalism tahtis absoluutsest monarhiast Prantsuse rahvusriigi luua ja saksa liberalismil oli eesmärgiks paljudest väikestest vürstiriikidest teostatav ühtlane Saksa rahvusriik, samuti oli ungari liberalismi eesmärgiks ka Ungari rahvusriik. Riigi territooriumil elavate vähemusrahvustega aga ei saanud ta midagi ette võtta. Tema kontseptsioonis puudus vähemusrahvuste suhtes korraldus, mis oleks kindlustanud

vähemusrahvuste tagasitõrjumisega ülekaalu ungari kihtidele riigielus igal, peamiselt aga majanduslikul alal sõna tõsisel mõttes. Ungari territooriumil leiduvad vähemusrahvused said liberaalsete vabaduste ja eesõiguste samaväärseks osaliseks kui valitsev rahvas iseги. Kui seadusandlus oleks tol korral vähemusrahvused jätnud omaette ja oleks nende edaspidise saatuse nende eneste hooleks jätnud, näiteks kultuur- ja majandus-, isegi territoriaalse autonoomia näol, siis oleksid nad uute arenemisvõimaluste asemel endisesse olukorda jäänud, kuna neil haritlaskonda ei olnud sugugi olemas. On huvitav siin märkida, et näiteks pärastmaailmasõjaaegse Rumeenia palju silmapaistvaid poliitilisi ja isegi sõjaväelisi juhte said kooliharidust ungari koolides. Niisiis ungari liberalism sattus iseenesega vastuollu. Ühelt poolt pidi ta võitlema poliitiliste eesõiguste saavutamise, laiculusliku valimisõiguse ja demokraatliku valimiskorra eest liberalismi õpetuse järgi kõigi riigialamate jaoks, teiselt poolt aga liberalismi üldprintsüüpidest lähtudes oli tema eesmärgiks rahvuslik riik. Sellest traagilisest ideede kokkupõrkest, paremini öeldud dilemmast, tekkisid riigielus vaidlused vähemusrahvuste küsimuste ümber, mis said kõige iseloomustavamaks nähteks sellele ajastule. See küsimus jäi lahendamatuks mitte ainult Ungaris, vaid ka teistes tolleaegseis Euroopa liberaalse korraga riikides, kus vähemusrahvused elasid koos valitseva rahvaga. Seega ei lahendanud liberalism Saksa, Tšehhi ja Poola vastuolusid Austrias, Prantsuse-Saksa tülisid Elsassis ning teistes Euroopa riikides, samuti jäi lahendamatuks Inglise-Iiri küsimus Inglismaal, liberalismi sünnimaal.

Ungari juudiküsimust, mille juured ulatuvad kaugeisse sajandesse, ei saanud liberaalne ajajärk lahendada. Enne seda ajajärku olid juudid Ungaris vähemusrahvuseks ja vähesel arvul. Liberalismi mõjul muudeti see õiguslik olukord ja ungarlased vahetasid senivalitseva varte emantsipatsiooni põhimõttega. See poleks olnud suur viga, kuna assimileerunud ungari juudid olid mõnes suhtes väärikalt tegevad Ungari elus. Viga ilmnes aga juutide sisserändamises, mida takistamast keeldus liberalism põhimõtteliselt. Selle vastu ei olegi tehtud mingeid juriidilisi korraldusi tervel ajastul, kuigi küsimus kerkis mitmel korral esile. Seega juhtus, et juutide arv Ungaris saja aasta jooksul tõusis miljonile, Galiitsias ja mujalt sisserändamise tõttu. Széchenyi ennustas seda hädaohtu ja kirjutas muuseas järgmist: „Juudiküsimuses võivad olla Inglise- ja Prantsusmaa liberaalsed, sest kui nad oma suurde järve kallavad poti tinti, sellega järve värvus ei muutu, aga kui ungarlaste suppi valada sama tinti, siis supp muutub söögiks kõlbmatuks. Kui meie liberaalse emantsipatsiooni teostame, muutume segarahvuseks“ *). Ungari liberalism aga ei loobunud oma üldeuroopalikest ideist ja deklareeris, et juutlus on usk, mitte rass, ja juutide ja ungarlaste vahel õiguslikult ei ole mingit vahet.

Vähemusrahvuste ja juudiküsimuse kõrval kerkis esile kolmanda suure probleemina Ungari maaküsimus. Teoorjusest vabastatud talupoegade maaomanduse korraldus jäi lahendamatuks tervel ajastul just liberalismi põhimõtte alusel. Riigivõim keeldus jõuga majanduslikult nõrkade rahvakihtide hüvanguks vahele astumast, kuna see oleks olnud ainult teiste kihtide inimlike õiguste kahjuks. See põhimõte ei oleks vastanud

*) Szekfü: Három nemzedék lk. 145.

liberalismi vabavõistluse ja majandusliku vabaduse vaatele. Sellest olukorrast tekkisid siis suured agrarrahutused sajandi lõpul, mille loomulik tulemus oli agrarrelmikonna rohkearvuline väljarändamine Ungarist. See tähendas ühe miljoni ungarlase kaotust.

Ungari kapitalism algas XIX sajandi keskel. Selleaegsed ettevõtted asutati võõra kapitaliga. Sellega ei saanud päris Ungari kihid osa võtta majanduselu juhtimisest ega organiseerimisest. Selle seletuseks on ühiskondlikud ja sotsiaalsed olud. Tänapäevane ajalookirjandus paneb vastutuse juhtivale kihtidele — kesk-aadli ja aristokraatia õlgadele, kellel oli varandust küllalt, kes aga elasid härraselu oma mõisates, eemale hoidudes majanduslikust tegevusest. Nende eluviisi tõttu tulid nende mõisad ja talud mitmel korral sundmüügile. Ungari kapitalismi juhtimine jäi siis võõraste elementide kätte. Kuna Ungari kapitalismi toetav Austria kapital oli õigupoolest juutide kapital, siis juba 70-ndail aastail oli Ungari kaubandus, tööstus ja pangandus täielikult nende või nendest ungaristunud majandustegelaste võimuses.

Kuna Ungaris sai tööstus alguse kapitalismist, siis esinesid viimases puhtkapitalistlikud eesmärgid ja huvid, tõrjudes eemale rahvuslikke huve. Tööstuste, mille erialad olid võõrrahvustest — enamasti juutidest pärit olevate ja ungaristunud pere- või sugukondade käes, ainsaks eesmärgiks oli kasu. Näiteks villatööstus oli Wodianer'ite, Harkányi'ite, Kohner'ite, Herczog'ite — tubakatööstus Schönberger'ite, Gomperz'ite, Herzog'ite, puidutööstus Gutmann'ide, Neuschloss'ide käes, suhkrutööstus Kornfeld'ide, Hatvany-Deutsch'ide käes jne., kelledest mõned esindajad said isegi ungari paruni tiitli keisrikoja käest. Need on nn. tööstusparunid, kelledega põline ungari aadel ei tunne mingit seost. Panganduse ja krediidi elu korralduse alal oli samasugune olukord, nende esindajad on samuti võõrrahvuse päritoluga. Seega ei saanudki Ungari majandus rahvuslikke eesmärgi taotleda. Huvitavaks näiteks on Transilvaania ungarlaste olukord, kus müügil olevaid ungari talusid ostsid kokku rumeenia pangad ja müüsid edasi rumeenlasile. Rahvusliku eesmärgiga rahapoliitika puhul arvatakse oleks võtnud Transilvaania ungarlaste saatus teise suuna.

Ühiskondlike ja sotsiaalsete olude arenemine jätab samuti mõndagi soovida ungari liberalismi ajastul. XIX sajandi lõpul uputasid väljakujunemas olevat ungari haritlaskonda võõrastest assimileerunud ja ungaristunud kihid, kes ei tunnud peagu mingit seost ungari rahvuskultuuriga. Ungari aadel aga — feodaalse Ungari keskkiht — ruineerus majanduslikult. Poliitilise ja majandusliku elu spetsiaalse struktuuri tõttu ei ole arenenud välja tugev linnakodanlus, mis oleks võrsunud Ungari ajaloolistest kihtidest. Need ühiskondlikud olud mõjutasid tugevasti kaasa ungari vaimuelu. Kõik kultuurilised ettevõtted, mis rajanesid kapitalile, olid võõraste, peamiselt juutide kätes. Nii trükikojad, kirjastused, ajalehed, kirjandus- ja kunstielu tõeline juhtimine, kus riik ei saanud majanduslikult vahele astuda — olid enamasti võõrastest assimileerinud, rahvast eemal seisvate kihtide võimuses. Need assimileerunud elemendid, neofiitidena, olid paavstlikumad kui paavst ise s. o. käremeelsemad ja tulisemad ungarlased kui põliselanikud, luues seega kirjanduse, kunsti ja teaduse elus nn. „vale-ungarlikkust“, mis oma pealiskaudse mõtteilmaga ei vastanud ja ei vastagi ungari iseloomule.

Ettetoodud mõtetega tahtsin anda suurtes kildudes mõningaid näiteid ungari liberaalse ajastu probleemistikust, nagu seda käsitab tänapäevane ungari ajalookirjandus. Ungari praegune generatsioon võtab terava kriitika alla ungari liberalismi ajastu, mitte liberaalsete ideede tõttu, kuna need Ungaris teostusid 100%-liselt, olgugi et mitte ungari pärisrahva huvides. Ungari praeguse generatsiooni terav kriitika arvustab ungari liberalismi poliitilisi, ühiskondlikke ja sotsiaalseid tulemusi rahvusliku poliitika vaatekohalt. Tänapäeva ungari ajaloo käsitluse järgi ungari liberalism on puhtideoloogiline, praktiliste kitsenduste ja kaitseabinõudeta nende rahvuskhiitide heaks, mis majanduslikus vahavõistluses olid juba a priori nõrgad. Nii siis juhtus, et sellise olukorra tõttu pidi just ungari talupoeg kõige enam kannatama. Ajaloo areng siis tõendas Széchenyi väidet, kes evolutsiooni teel arvas liberaalsete ideede läbiviimist kindlustada. Sellega on seletatav, et tänapäevase Ungari ajaloo uurimises seisab ka Széchenyi isik ja tema ideestik silmapaistval kohal.

J. Fazekas.

LAHKUVA RAHVUSGRUPI KAVATSUSI.

Balti sakslaste lahkumine Eestist ja ümberasumine Saksa emamaa külje all olevale piirimaale tuli eestlastele üllatusena. Eestist ei ole keegi sakslasi ära ajanud ning ka need eestlaste ringkonnad, kus rahvuslikud motiivid on asetatud esiplaanile, ei ole läinud varem nii kaugemale oma mõttekäikudes, vaid võidelnud ainult selle eest, et Eesti pinnal asuv sakslus ja tema teguviis painduks Eesti iseseisvuse mõtte raamidesse ning et eestlaste kui kandva rahva positsioon Eestis ei oleks suhteliselt halvem balti sakslaste omast.

Balti sakslaste lahkumise algatus kerkis üles aga hoopis teiselt poolt, ja sealt, kust seda vaevalt oleks võidud oodata — nimelt Saksamaalt eneselt. Saksa rahva juht Adolf Hitler ise kutsus oma järelkäijad Balti mere kallastelt koju ning tegi seda väljudes ainuüksi Saksamaa enese huvidest.

Juht kutsus ja nemad läksid! Suurem hulk ümberasujaist on juba lahkunud, üks väikene osa on jäänud 15. jaanuarini ja läheb siis. Nüüd aga hakkab juba üht-teist selguma ka Eesti pinnal asunud saksluse edaspidistest plaamidest ning esmajoones just see, et lahkumine ei ole kaugeltki nii puhtsüdamlik, kui alul näis ja ka lahkujate poolt kinnitati.

Balti sakslaste lahkumine Eestist paneb eesti rahvale aastateks raske koorma lahkujatele Eestis kuulunud varanduste väljamaksmise näol. Väljamaksu kohustusele ainsa vastutasu, mis küll rahvamajanduslikus mõttes ei oma mingit väärtust, kuid rahvuslikus mõttes oleks teatud väärtusega, saaks moodustada sakslastele kuulunud majanduslike üksuste üleminek eestlaste kätte ja sakslaste ettevõtete minek eestlaste juhtimisele. Sel juhul saaks öelda, et suuremas osas Eesti ettevõtlikkuses on kaaluv positsioon isikute käes, kelle juures domineerivad eesti huvid.

Alul näiski, et läheb nii. Pärast juhi kutse saamist ja lahkumise esimeses õhinas peeti kohalike sakslaste keskel iseenesest-mõistetavaks, et igal

pool asuvad eestlased sakslaste asemele. Kui aga lahkumine ei tulnud paari esimese päeva jooksul, vaid hakkas venima, siis tekkis ümberorienteerumine ja alul kujunenud seisukohad võeti tõsisemale revideerimisele. Mida kauem läks aega mööda juhi kutse saamisest, seda rohkem suurenes nende sakslaste hulk, kes asuvad seisukohal, et sakslaste majanduslikust pärandusest peab minema eestlaste kättenii vähe kui võimalik. Vastavalt sellele võibki märgata, et balti saksa rahvusgrupist on lahkunud kõik need, kellel midagi ei olnud; kellel aga midagi on käes, see kas püüdis üldse loobuda lahkumisest või kasutas vähemalt pikendust. Kui mõni „pärandusega“ sakslane lahkus, siis ta püüdis oma pärandi (ettevõtte või teenistuskoha) anda vähemalt üle teisele sakslasele, kes jääb maha — sest olgu ülevõtja ükskõik mis rahvusest, varanduse vastuväärtuse ülekanndmine Saksamaale on nagunii kindlustatud.

Nüüd aga hakkavad selguma ühe nähtavasti läbimõeldult elluviidava plaani piirjoond, mis peab ka pärast Eestist lahkumist kindlustama endisele kohalikule sakslasele juhtiva osa Eesti eramajanduses.

Plaani mõte seisneb selles, et osa majanduselus juhtivaid balti sakslasi tahetakse jätta töötama riigisakslastena nende endistele kohtadele, ning osa senised saksa rahvusest omanikele kuuluvaid firmasid tahetakse teha riigisaksa firmadeks. Kui see plaan viiakse ka tegelikult läbi nii, nagu ta on kavatsatud, siis ei muutu Eesti majanduselu vahetades kuigi palju eestlaste kasuks.

Lubame enesele tuua alamal mõningaid konkreetseid väljavõtteid sellest plaanist:

Rida väiksemaid ettevõtteid muudetakse riigisaksa ettevõteteks, peamiselt speditsooni, laevanduse ja esinduse alal. Kuna nende ettevõtete tegevuspõld on seotud vahenditult paljude seniste sakslastele kuulunud suurfirmade edasipüsimisest sakslaste käes, siis jäävad suurfirmades igaühes kohale paar juhtivat isikut riigisakslastena, et kontroll ning ülevaade sellest, mis seal tehakse, käest ei libiseks. Ent suurfirmasid ei muudeta riigisaksa ettevõteteks, arvatavasti taktilistel põhjustel, kuna säärane samm oleks ehk liiga suureks väljakutseks Eesti avalikkusele.

Saksa rahvusgrupile kuuluva ettevõtlikkuse peakeskused on kaks pank, kuhu jooksevad kokku niidid kõigist sakslaste ettevõtetest. Kummalgi pangal on oma ettevõtete ring, ent mõnel pool töötavad nad ka koos. Need pangad on Scheeli Pank ja Tallinna Aktsiapank. Mõlemasse tahvat jääda alles riigisakslastena mitu isikut senisest juhtkonnast: Scheeli Panka — juriskonsult-prokurist A. Riesenka mpf (ühtlasi ka kinnisvarade kasutam. A/S Koch & Co juhat. liige), peasekretär H. Dehn ja adv. M. Bock (ühtlasi ka A/S C. Siegel juhat. liige); Tallinna Aktsiapanka — juhatuseliikmed R. Schulmann ja A. Saar.

Mõlema panga ümber on koondunud rida Eesti ettevõtteid, kus sakslased on mänginud siiaaani juhtivat osa. Ka neisse ettevõtteisse tahvat jääda alles osa juhtivat personaali riigisakslastena. Anname lühikese loetelu: A/S. „Eesti Kiviõli“ — jääb siia rida tehnilisi jõudusid; A/S. F. Krull — juhatuseliige N. Essen ja konstruktor H. Blomerius; A/S. „Põhja Paberi- ja Puupapivabrik“ — juhatuseliige A. Winter (ühtlasi ka A/S. „Küttejõud“ juhatuseliige) ja M. Hornbruch; A/S. A. M.

Luther — prokurist E. Bremen ja B. Orlovsky; A/S. Paberivabrik „Koil“ — juhatuseliige V. Giesse, raamatupidaja V. Eylandt ja G. Jürgens; A/S. Saku õlletehas — juhatuseliige H. Neufeldt; A/S. „Volta“ — juhatuseliige K. Stark (ühtlasi ka kindl. α/s. „EKA“ juhatuseliige) ja insener A. Liefländer; Rosen & Co — juhatuseliige C. Rosen, prokurist P. Dellingshausen, prokurist A. Weymarn, piiritusepuhastuse vabrikute tehn. juhataja Th. Monop; A/S. Tallinna Kõievabrik — juhatuseliige J. Girard de Soucanton.

Need suured ettevõtted ja nende jäämine saksa rahvusest juhtkonna kätte kindlustavad mitmete väiksemate saksa ettevõtete elu ja olemasolu. Mitmed viimatimainituist kavatakse muuta aga riigisaksa kapitaliga töötavateks ettevõteteks, kusjuures neis jääks töötama rohke arvuliselt senist saksa rahvusest juht- ja ametkonda. Riigisaksa kapitaliga töötavateks ettevõteteks tahetakse muuta: A/S. O. Stude, A/S. Tormolen & Co, A/S. E. Sporleder, fa. G. Buck, fa. V. Greker, fa. V. Kordes, fa. Lier & Rossbaum.

Edasi tahab jääda oma kohale riigisakslastena mitmeid isikuid senisest juht- ja ametkonnast juba siiani riigisaksa kapitaliga töötanud firmades, millest võib nimetada näiteks A/S. C. Siegel, A/S. AEG, Schenker & Co, Th. Clayhills & Son, laevaselts Balti Lloyd ja H. P. Eggers.

Võimalik, et 15. jaanuar toob eelmainitud ettevõtete ja isikute loetelus mõningaid muudatusi, kuid meie oleme omalt poolt naelutanud kinni esitatud andmed sellistena, nagu nad on Eestist lahkuva balti saksluse plaanides. Selle plaani õnnestumine viiks asjad nii kaugemale, et eestlaste huvidele vastavatest muudatustest Eesti majanduselus oleks raske rääkida ka pärast balti sakslaste lahkumist.

Agas selle plaani teokssaamine peaks olenema pisut ka eestlastest ning nende seisukohast. Ei oleks õiglane, kui eesti rahvas on määratud töötama ainult selleks, et lahkujatele varandusi tagant järele kinni maksta, omal kodumaal aga sellegi peale vaatamata jääks kõik olulistest osades endiseks. Eestlaste keskel ei ole tendentse, mis käiksid kuidagi riigisakslaste vastu, vaid eestlased on riigisakslasi kohelnud alati sõbralikult, kui Kesk-Euroopas asuva suure rahva esindajaid, kellega on meil tihe majanduslik läbikäimine. — Kui aga balti sakslaste poolt eespool esitatud plaanid peaksid minema täide, sel juhul riigi sakslase mõiste saaks Eestis hoopis uue sisu ning oleks tõsiselt kahju, kui see uus sisu hakkas mõjutama eestlaste senist suhtumist riigisakslastesse.

K. Karus.

A/S. ROTERMANN TÖÖTAB KAHJUGA!

Üks suuremaid majanduslikke ettevõtteid Eestis on A/S. Rotermanni Tehased. Ettevõtte koosneb jahuveskist, leivatööstusest, auto- ning rauamüügi osakondadest. Ettevõttel on osakonnad Tartus, Viljandis, Pärnus.

Kuni 1921. aastani tegutses ettevõtte fa Chr. Rotermanni nime all. Siis muudeti ta aktsiaseltsiks, kus nimepidi olid aktsionärideks mõned saksa rahvusest isikud, kuid peaosanikuks ikkagi Chr. Rotermann ühes oma perekonnaliikmetega. Aastaid on olnud ettevõttes juhtivateks direktoriteks Chr. Rotermann vanem, eelmise poeg Chr. Rotermann noorem

ja end. mõisnik B. Wetter-Rosenthal. Ka ettevõtte ametnikud olid kuni sakslaste ümberasundamiseni peaaegu erandita sakslased.

A/S. Rotermanni Tehased ei kannatanud majandusekriisi aegadel raskuste all, nagu teised tööstused ja on olnud alati tööga varustatud, sest vilja jahvatamine ning leiva küpsetamine annab tööd alati. Eriti tulusad olid ettevõttele ajad pärast Vabadussõda, kus üksikute aastate puhaskasu oli nii suur, et seda jagati ka saksa rahvusest ametnikele kõrgete eripreemiatena mitu korda aastas. Samal ajal amortiseeriti tööstuse seadeid maksimaalselt. — Aastal 1929 põles a/s. Rotermanni Tehased vananenud seadega vilja elevaator. Saadud tulekindlustuse preemia võimaldas ehitada üles uue viljaelevaatori.

1926. a. 1. jaanuarist korraldati ettevõtete bilansid ümber kuldbilansside seaduse alusel. Kõikuvatest markadest bilansis said väärtkindlad margad, mis hiljem hinnati kroonideks. A/S. Rotermanni Tehastes aga tõi 1. jaan. 1926 kaasa veel teise muudatuse. Ettevõtte hakkas sealt peale järjekindla kahjuga töötama (erandina ainult elevaatori põlemise aasta 1929 ja veel kaks kõige viimast aastat, 1937 ja 1938). Ülevaatlikkuse mõttes lubatagu tuua loetelu ettevõtte tegevuse tulemustest, alates 1926. aastaga:

	Kasu Kr.	Kahju Kr.		Kasu Kr.	Kahju Kr.
1926		85.373.42	1933		64.817.13
1927		85.199.88	1934		119.170.17
1928		12.151.78	1935		73.104.59
1929	2.908.13		1936		72.124.51
1930		1.438.19	1937	21.537.13	
1931		37.662.95	1938	10.769.76	
1932		144.972.34			

Kui võtta kokku kõigi nende 13 viimase tegevusaasta kestel saadud kasud ja kahjud, siis näeme, et Kr. 35.215.02 suurusele kasule vastab kahju Kr. 696.014.96 ulatuses, või seega kahju ülekaal Kr. 660.799.94 suuruses. Teatavasti on 1926. aastast A/S. Rotermanni Tehaste põhikapital 1 milj. krooni. Nii on kahjude näol kadunud juba üle 65 prots. põhikapitalist.

Sellegi peale vaatamata näeme, et ettevõtte ei ole sattunud raskustesse, vaid tegutseb edasi endist viisi, ning mitmes osakonnas näitab isegi laiendamise tendentse. — Võiks tekkida arvamine, et ettevõtte elab oma vanast rasvast ja reservidest. Kuid see ei pea paika, sest tagavarakapital ei vääri üldse mainimist oma väiksuse tõttu (1077 krooni) ja bilansi passiva poolel domineerivad aina võlad (sellest peagu kõik on välisvõlg).

Eelmainitud vastolulisus lubab arvustava pilguga vaadata a/s. Rotermanni Tehaste korduvaile kahjudele.

Võrdluseks võiks öelda ka, et samal ajal, kui A/S. Rotermanni Tehased näitasid bilansis kahju, asutati üle maa järjest uusi viljaveskeid ja linnades leivatööstusi, mis vaatamata oma suurtele asutamisuludele töötasid edukalt. A/S. Rotermanni Tehased sisseseeded olid enamikus amortiseeritud ning tööstus varustatud kindla tööga, kuid sellele vaatamata näitasid ettevõtte bilansid kahju.

Kasu kahandamise võimaluseks on suur amortiseerimine. Kui 1921. aastal ettevõtte aktsioneeriti, siis võeti muuseas ettevõtte vanad seaded üles hindadega, mis võimaldab neid edasi amortiseerida. Kuldbilansi tegemisel samuti hinnati varanduste väärtusi õige omapäraselt. Tingituna varanduste kõrgemast bilansilisest väärtusest, on amortiseerimise võimalused ka hoopis avaramad.

A/S. Rotermanni Tehaste bilanssi koormab ka suur võla-summa ning tulu läheb võlaintrisside tasumiseks. Võtame näiteks 1938. a. bilansi: Seal näeme, et Kr. 5.276.275.04 suurusest bilansisummast kreditorid teevad välja üle poole (Kr. 2.979.063.05 + Kr. 350.000.— hüpoteegi võlga). Tähtsamad võlausaldajad on just Inglise ja Hollandi pangad ning nende võlgade pealt intressid lähevad muidugi välismaale. Kui arvestada mõnede varemate aastate aruandeid, siis võib öelda, et välisvõlgadelt maksti intresse näiteks 1929. a. Kr. 281.475.05, 1930. a. Kr. 311.820.42, 1931. a. Kr. 331.811.39, 1932. a. Kr. 296.776.84, 1933. a. Kr. 223.214.94 jne. Need on äärmiselt suured summad, mida A/S. Rotermanni Tehased on tasunud aastate kestel oma välisvõlgade intresside katteks. Kuna vastavad väliskohustused omavad suurt osatähtsust, siis võib vaadata sama võla intresse kui üht paika, kuhu kaob tähtsal määral ettevõtte tulukus.

Püsiva kahjuga töötamine on rahvamajanduse seisukohalt ebasoovitatav nähe, kuna selletõttu riik saab ettevõttelt vähem maksu ning suur majanduslik üksus vabaneb riikliku aparadi ning üldiste ülesannete kuludest osavõtmisest.

Kuid kahjude näitamine oma töötulemustena ei ole ainus nähe A/S. Rotermanni Tehaste tegevuses. Kui jätta bilansid kõrvale ja hakata vaatlema tegelikku jooksvat tööd, siis torkab seal mõndaigi silma.

Allakirjutatul on teada, kuidas loomasööda valmistamist kasutatakse ühe erilise võttena teatavas suunas. Kuna inimtoiduks vili enne jahvatamist tuleb puhastada, siis eraldatakse puhastamisel viljast tolm, liiv ning muud jätted. Hiljem aga segatakse need jätted jahvatatud loomasööda hulka, et müüdava loomasööda kogust suurendada.

Inimtoiduks jahvatatava vilja seest tuleb koos tolmuga välja ka kotisidumise paelu, narmaid ja muid suuremaid esemeid. Kui need läheksid koos tolmuga loomasööda sekka, siis võiksid nad teha palju kahju, rikku-des loomade seedimist. Et seda ei juhtuks, on vaja kõrvaldada kõik suuremad esemed tolmust. Selleks on ettevõttel eriline tolmusõelumise kuur, kus naistöölised tolm peavad läbi sõeluma. Selles tolmukuuris olid mõni aasta tagasi tööolud niivõrd võimatud, et naistöölised olid peaaegu lämbumas läbinägematust ja hingematvast hõljuvast tolmust. Tööinspektori vahelesegamisel on tööolud seal veidi paranenud, kuna nõuti tööliste tolmumaskide muretsemist ja muid kaitsevahendeid.

Vähe paneb ettevõtte rõhku ka sisseseadete uuendamisele. Näib, et tahetakse vanade sisseseadetega niikaua teenida, kui vähegi võimalik. Nii näiteks on leivavabriku aurkütte torudega ahjud ehitatud 1912. aastal, seega 27 a. vanad. Seepärast on kütetorud niivõrd läbi põlenud, et esineb torude plahvatusi, mis sel juhul, kui tööline satub plahvatava toru lähedusse, põhjustab tõsiseid vigastusi.

A/S. Rotermanni Tehaste töölistel on palju, mille üle kaevata, mille järele vajadust tunda. Rääkimata palgaoludest, alustas

tööliskond hiljuti aktsiooni, kus nõuti tagantjärele aastate jooksul tasumata ületunnitasusid, mis mõnedel töölistel ulatusid üle 500 krooni isiku kohta ning missugused nõudmised tööinspektor ettevõtelt välja mõistis. — Samuti oli ettevõttele hiljuti sekeldusi haigekassaga, kes arvastas, et ettevõtte oli osa tööliste haigekassa maksusid jätnud tasumata aastate jooksul.

Vaadates A/S. Rotermanni Tehased tegevust eeltoodud seisukohtadelt peab mainima, et ettevõtte peamine huvi näib olevat muud mitte midagi, kui ainult võimaldada teatavale kapitali liigile head teenistust. Pärast baltlaste ümberasumise aktsiooni päevakorda kerkimist on selgunud, et osa ettevõtte juhtkonda siirdus või siirdub Saksamaale, kuid teine osa tahab jääda Eestisse ning ettevõttes senist tegevust jätkata.

O. Loo.

BALTI SAKSLUSE VIIMASE AJA SIHTIDEST JA SELLE TEOSTAMISVIISIDEST.

Sajandite püüded ja ideaalid, sajandite pingutused ja ohvrid muutuvad äkki nagu kergeks ja tühiseks hullamiseks. Tundub, nagu poleks pikk ajaloojärele rohkem kui väike mänguplats, mida vanad ja noored üheskoos tegema hakanud, aga enne valmistaamist sinna paika jätnud — ajaviiteks ja meelelahutuseks teistele. Aga ehk ei tähenda taganemine ometi mitte loobumist, vaid uue hoo võtmist?
A. H. T.

Nüüd, kus Eestis elunev balti sakslus on näidanud oma katmatut palet, opteerudes Saksa riigijuhi korraldusel Eestist Saksamaale, kohustab see ka meid tõmbama antud faktist mõningaid järeldusi.

Olgugi, et baltluses avalduvad tendentsid, mis meie rahvuslikele ringkondadele juba ammu teada, veel senini üldsusele täiesti selged ei olnud, siis vähemalt balti sakslaste viimased sammud hõljutasid vist kõigil katva udu.

Kuid mitte seda üksi. Kui enne paljud asjaolud meile hämaraina tundusid, aitasid viimaste kuude sündmused nii asjaolude kui ka põhimõtete selgitamisele kaasa, nii et praegusel silmapilgul juba täie selgusega võime väita — mis nad olid ja mida nad tahtsid.

Ühtlasi on aga kogu eestlusele selgunud see ületamatu kuristik, mis valitses balti saksluse ja eestluse vahel ühelt poolt ning balti saksluse, resp. kogu saksa rahva uuendusliikumise ja Eesti riikluse vahel.

Kahtlemata ei eksi meie, kui meie kohalikku balti sakslust peame üheks organiseeritumaks ühiskonna osaks meie riigis. Kui 1934. aasta rahvaloenduse andmeil meil oli balti sakslasi 16.346 isikut, kelle arv käesolevaks ajaks oli kahtlemata mitme tuhande võrra langenud, siis oli Eestis saksa oma andmeil üldarvuliselt baltlaste organisatsioone 157, milledest enamik, nimelt 131 organisatsiooni, olid koondatud Saksa Ühingu Liitu (Der Verband deutscher Vereine in Estland). Nimetatud keskorganisatsioon loodi 1920. a. sihiga koondada ühise juhtimise alla kõik baltlaste ühingud. Ühingu Liidu tegevus tema algpäevadel ei olnud eriti aktiivne. Tegelikku vajadust tema järele hakati tundma alles siis, kui Saksamaal viidi läbi riigikorra reform. Natsional-sotsialismi ideed

tungisid ka siia. Selleks kasutati ära S. Ühingu Liitu, kellel juba põhikirjalised sihid väliselt ei lasknud oletada tema sees tekkivat protsessi. Nii haarati natsionaalsotsialismi poolt üle kõige paremini situeeritud post, kes ülesandena juba hakkas hoolitsema selle eest, et vastav vaim ja kord leviks terves nende organisatsioonide võrgus. S. Ühingu Liidu ideoloogiliste ja programmiliste seisukohtadega on võidud tutvuda baltlaste ajalehe R. Zeitungi kaudu juba pikemat aega. Neist selgub, et need ühtivad suurepäraselt natsionaalsotsialistlikkude seisukohtadega. Töö ratsionaliseerimise huvides jaotati üksikud ülesanded teatud organisatsioonide või nende gruppide peale, nagu „Omaabi“ jt. (eriti aga just nimetatud).

Vastavalt uutele ülesannetele viidi läbi enam-vähem kõigi sakslaste ühingu üle võtmine Liitu. Üle võtmata jäi mõningatel põhjustel vaid 26 organisatsiooni.

Need 26 organisatsiooni, mis ei kuulunud eeltähendatud S. Ühingu Liitu, ei ütle veel seda, et need ühingud ei olnud tõmmatud poliitilisse süsteemi. Liidust eemale jäämiseks olid neil teised põhjused. Nende organisatsioonide juhtkonda ja neisse ühinguisse kuuluvad isikud ise omakorda kuulusid aga peaaegu kõik poliitilisse organisatsiooni teiste ühingu kaudu.

Eel on käsitletud vaid neid sakslaste ühingu, mis olid meil registreeritud seaduslikus korras. Siinjuures ei käsita meie neid organisatsioone, mis olid illegaalsed nagu ordutaline „Balti Vendlus“, siis organisatsioonid, mis finantseerisid maamandite kokkuostmist ja poliitilisi võitlusorganisatsioone jt., kelledele kuuluvad isikud võis tunda vaid eraldusmärkidest, mida kanti kuue rabatil, nagu sakilise noolega läbistatud sõõri või hõbepeaga nõela.

Teiseks kogu balti sakslust sunduslikult koondavaks organisatsiooniks, sel ajal kui kogu organiseeritud balti sakslust koondas Saksa Ühingu Liit, oli Saksa Kultuurvalitsus. Peale muude ülesannete, mis sellel juba seaduse enese järgi oli täita, nagu kohaliku saksa rahvusregistri pidamine jne., püüdis nimetatud ka haarata nii ideoloogilisi kui ka poliitilisi sihte. Meil kõigil on veel meeles riigivõimu vahelesegamine mainitud organisatsiooni siseellu nn. „Balti vendluse“ päevil. Riigivõimu survele pidi siis Saksa Kultuurvalitsus loobuma nii ideoloogiliste kui ka poliitiliste sihtide legaalsest taotlemisest. Meie ei taha aga sellega öelda, nagu oleks eelnimetatud organisatsioon sellest täiesti loobunud. — Ideoloogiliste ja poliitiliste taotluste harrastamiseks tekkis ellu ainult uus organisatsioon, mille lühendus-initsiaalid imelikul kombel sarnanevad Saksa Ühingu Liidu (Der Verband Deutscher Vereine — VDV) initsiaalidega, kuid mille täissõnaliseks nimeks oli — *Volk s d e u t s c h e V e r e i n i g u n g*, lühendatult VDV.

Selle VDV nimelise organisatsiooni legaalsuse meie seaduse ees jätame siinkohal käsitlemata.

VDV territoriaalne organisatsioon oli allutatud üheisikulisele juhtimisele *Landesleiter*ile, kelleks käisoleval ajal oli V. v. zur Mühlen. Landesleiterist algas juhtide territoriaalne jagunemine *Kreisleiter*iteks — vastavalt maakondadele jne. kuni kohapealse rakuni.

VDV kandev ideoloogiline vool kandis „uudenduslikumise“ nime ning kohustas kõiki ühinenud baltlasi töötama neile määratud mis-

siooni täitmiseks. Keegi ei tohtivat sellest kohustusest taanduda, isegi siis mitte, kui see üksikisikult ka suurimat ohvrit nõuab.

VDV oli mootoriks — suuna ja tegevuse määrajaks — kõigile baltlastele ja nende organisatsioonidele. VDV juhtivast koosseisust oli komplekteeritud S. Ühingute Liidu juhatus, millise organisatsiooni kaudu oli kerge hoida oma distsipliini all suuremat osa baltlaste organisatsioonidest.

S. Ühingute Liitu mittekuuluvad organisatsioonid haarati VDV mõju alla neis töötavate isikute kaudu.

Saksa Kultuurvalitsus haarati VDV mõju alla selles tegelevate juhtivate isikute kaudu.

Nii arenes meie riigi pinnal võõrkehaks, kes korraldas oma võrku selleks, et olla õigeaegselt valmis oma suure ja arvitava ülesande reediseerimisele.

Oma sihid ja ülesanded oli VDV kindlaks määranud käsiraamatus, mis oli määratud ainult balti sakslastele ja mis oli trükitud Eestimaa trükikojas 1939. aastal. Sellest poolsalajasest käsiraamatust on toodud ka alljärgnevad väljavõtted.

Mida rohkem meie mainitud käsiraamatut sirvime ja sellesse süveneme, seda rohkem saab meile selgeks, missuguse perfidiisusega kohalikud balti sakslased tahtsid uuesti eneste kätte haarata ainu juhtiva koha meie Eesti riigis ja ühiskonnas.

Meie ise, eestlased, pidasime balti sakslast täisvõrdseks kodanikuks, samuti kui iga eestlast. Kuid balti sakslus ei võinud ega saanud sellega leppida. Ajaloo vältel minetatud eesõigused hämarusid ikka tema mõtetes imaginaarse balti saksa traditsioonide ja omapära kujul ning VDV ei salgagi, kui ta kohaliku balti saksluse peaeesmärgiks peab jällegi kujuneda ja jääda aadlik, nagu nende esiisad seda olid, ainult väikese variatsiooniga — sedakorda meelsuse ja sarvutuste aadlik.

Mis aga kõige hämmastavam, on see eriline ülesanne, mida VDV loeb balti saksluse ajalooliseks missiooniks. See on otse vaenulik ja sõjakas ideoloogia juba rahvusvahelises mõttes: balti saksluse ajalooliseks missiooniks on olla germaani-saksa kultuuri kaitsevalliks ida asias kaose vaimse ja kõlbelise laostumise pealetungi vastu. Ainult see, ja ainult see ideoloogiline baas võimaldab siin Eestis balti saksluse olemasolu. Ja ainult selle tõttu ja selle ideoloogiaga seoses on mõeldav eestlane ja Eesti riik. Nimetatud ülesandest loobumine võrdub väejooksuga.

Meile, eestlasile, kõlab see balti saksa missioon rohkem kui imelikuna. Meie ise pole endid kunagi pidanud mingiks saksa kultuuri kaitsevalliks. Otse vastupidi — oma ülesandeks oleme lugenud ida ja lääne kultuuride vahendaja osa. Oma iseseisvat Eesti kultuuri ei saa meie kuidagi siduda ja sõltuvusse seada balti saksluse eespool väljendatud missiooniga, ja kui ainult balti saksluse missiooniga seoses ja ühenduses on mõeldav Eesti riik ja eestlane, siis ainsaks järelduseks sellest on alternatiiv: kas balti saksluse jaoks ei ole mõeldav Eesti riik ja eestlane või eestlase ja Eesti riigi jaoks ei ole balti sakslust.

Mida küll ütleb meie kehtiv seadusandlus kõigi nende legaalsete kui ka illegaalsete balti saksa organisatsioonide ja nende taotluste kohta. Siinjuures on võib-olla otstarbekas käsitleda mõningaid ühingute ja nende liitude seaduse norme.

VDV

AUFBAU UND GRUNDSÄTZE

der

Estländischen Volksdeutschen Vereinigung

Materialien

für Schulung und Werbung

Zusammengestellt vom Schulungsausschuss
unter Leitung von S. KLAU

Tallinn, 1939

VDV ülesehituse ja põhilauseite kaas ja näide ühest leheküljest.

eine Oberschicht ohne lebendige Wurzeln im Lande sind, weder zufällig in dieses Land ver- schlagene Kolonisten oder Gäste, noch auch das Residuum dieses Landes, die letzten Trümmer einer sterbenden Vergangenheit, sondern ein deutscher Volksstamm auf dem Boden seiner angestammten Heimat. Wir sehen es als unsere Pflicht und als unser gutes Recht an, uns als solcher im Lande zu behaupten.

2. Die doppelte Bindung an Volkstum und Heimat bildet darum heute wie stets die Grundlage und Achse unseres Daseins. Wir sehen keinerlei Gegensatz zwischen ihnen. Vielmehr sind sie in gleicher Weise und gleichzeitig in und miteinander in uns wirksam. Wir wollen nicht nur gute Deutsche, sondern zugleich auch gute Balten und gute Estländer sein und bleiben.

3. Als volksgebundene Deutsche bekennen wir uns zum volksdeutschen Gedanken, d. h. zu der tiefst empfundenen Überzeugung von der Blut- und schicksalsbedingten Einheit allen Deutschtums in der Welt und der unbedingten Zusammengehörigkeit aller Teile des deutschen Gesamtvolks, wo sie auch siedeln mögen. Als ein untrennbarer Teil des deutschen Gesamtvolks sind auch wir uns dessen bewußt, daß unsere völkische Erhaltung nur dann denkbar ist, wenn die lebendige geistige und kulturelle Bindung zum deutschen Gesamtvolk uns als eine unbedingte Lebensnotwendigkeit gesichert ist, bei gleichzeitiger voller und aufrichtiger Achtung der politischen und staatlichen Pflichten, die uns die Zugehörigkeit zu

Ühingute ja nende liitude seaduse (RT 38, 42, 396) § 3 ütleb: „Ühingute ja liitude tegevus peab arenema riiklikus vaimus ja koondama ühiskonna liikmeid üldsuse teenistusse vaba algatuse alusel.”

Ei saa olla Eesti riiklikku vaimu ühingul, kelle liikmeskond täidab meile võõraid korraldusi nagu loomulikke juhendeid ja kus ignoreeritakse igasuguseid Eesti riigi huvisid. Baltlastele oli Eesti riik vaid abinõu ja hädavahend, mitte siht, ehk siht vaid siis, kui nad ise oleksid siin asju seadnud oma mustri järgi.

Sellelt seisukohalt peab kvalifitseerima kõikide nende ühingute tegevust, nende suhtes tuleb rakendada Ühingute ja nende liitude seaduses ettenähtud järelevalve norme.

Sama seaduse § 4 konkretiseerib ühingute tegevuse sektorit. „Ühinguil ja liitudel on keelatud arendada tegevust:

1) mis riivab Eesti riigi ja rahvuse au; 2) mis väärhindab, õõnestab või eitab kehtivat riigikorda; 3) mis kõigutab lugupidamist riigi juhtivate võimukandjate ja riigi- ning omavalitsusasutiste vastu; 4) mis halvab riigikaitset või rikub riigi välispoliitilisi suhteid; 5) mis ohutab vaenu või tekitab vastuolusid üksikute rahvakihtide või muude ühiskondlike rühmitiste vahel või muul viisil kahjustab ühiselulise solidariteedi või rahva ühtluse kujunemist; 6) mis käib kõlbluse või maa heade kommetega vastu või riivab kodaniku eraelu või ta head nime.”

Ka eeltoodud tsitaat seadusest ei vaja lähemat selgitamist. Kõne all olevate ühingute juhatused ise ja nende ühingute liikmeskonnad on näidanud oma tegevusega nende põhimõtete ignoreerimist.

Nüüd on baltlased enamikus lahkunud ja nende organisatsioonid liikmeskonnalt tühjaks jäänud. Paljud nende ühingud, teotsedes aga endist viisi edasi, on hakanud värbima oma liikmeskonda eestlasi. Oma värbamise agaruses on mindud juba nii kaugemale, et tavalisi ja juhatusliikmeid otsitakse juba korduvalt ajalehtede kuulutuste kaudu, nagu seda tegi S. Ühingute Liitu kuuluv Eesti maa Väikeläenu Ühisus Tallinnas.

Eestlastel on vajalikul arvul ja funktsioonides organisatsioone olemas, mispärast sakslaste poolt tühjaks jäänud organisatsioonide täitmise eestlastega on täiesti üleaarne nähe. Ka ei saa eestlased omi huvisid sakslaste organisatsioonide kaudu sugugi edukamalt täita. On ka täiesti selge, et baltlased ei loovuta neis organisatsioonides eestlastele juhtivat positsiooni ja et kvalifitseeritumad ühingud on eestlastele esialgu täiesti suletud.

Traditsiooniliste sakslaste ühingute edasitötamine eestlaste abil on rahvusliku au häävamine, mida peab tingimata välditama. Meie ei tohi lasta silmist, et on jäänud ikkagi püsima nende organisatsioonide struktuur ja võrk, nende keskorganisatsioon ja selle maailmavaade, et ühingute juhatused on uuesti komplekteeritud ja et järele jäänud ei ole sugugi veel maha pannud oma ambitsioone, vaid et täie agarusega organiseeritakse nn. kadakaid täitma baltlaste poolelijäänud missiooni.

Täielikuma pildi andmiseks balti sakslaste suunilusest järgnevad allpool tõlkes saksa rahvusliikumise juhtlused ja balti sakslaste organisatsioonide nimestik.

SAKSA RAHVUSLIKUMISE JUHTLAUSEID.

Kogu maailmas on saksa inimese uuendamise olemuseks, et ta ise nende vormide kujunemise eest peab võitlema, mis tema eluringis kõikidele ühist haaravat ideed teostavad. Eriti peavad kõik saksa rahvusgrupid suurelt emarahvalt neile osaks saanud äratuse uuele elule mõtestama ja teostama vastavalt oma seostumisele koduriigiga, vastavalt oma struktuurile ja oma ajalool. Sellest põhimõttest väljudes püüame järgnevalt formuleerida meie rahvusgrupi uuestiehitamiseks vajalikke juhtlauseid. Meie töö saab neid õiendama, sest need ei pea olema mitte dogmadeks, vaid teejuhisteks, mis alles siis lõpliku kuju omandavad, kui oleme teatava maa omal teel edasi sammunud.

Saksa vaimu hoiakust ja selle uuendamisest.

1. Meie usume, et meie, Baltimaail oleivad sakslased, pole siin maal mitte ainult ilma elavate juurteta seisus või ülemkiht, ei juhuslikult siia maale sattunud kolonistid või külalised, ei ka jääk-sakslus nendes maades, sureva mineviku viimased jäänused, vaid saksa rahvatüvi oma päritud kodumaa pinnal. Me leiame, et see on meie kohus ja meie hea õigus, endid sellisteks sellel maal võita.

2. Meie olemasolu aluse ja telje moodustab sellepärast nii täna nagu ka alati kaksiksides nii rahvusega kui ka kodumaaga. Meie ei näe nende vahel ühtki vastuolu. Palju enam on nad ühtlaselt ja ühteaegu meis tegevad nii teineteise sees kui ka teineteisega koos. Meie tahame olla ja jääda mitte ainult headeks sakslasteks, vaid ühtlasi ka headeks baltlasteks ja headeks eestimaalasteks.

3. Rahvusega seotud sakslastena tunnistame endid saksa rahvusmõtte pooldajaks, mis seisneb sügavalt tunnetatud veendumuses, et verelt ja saatusel on tingitud kogu saksluse ühtlus maailmas ja et kõik saksa üldrahva osad tingimusteta kuuluvad ühte, kus nad ka ei asuks. Saksa üldrahva lahutamatu osana oleme ka meie sellest teadlikud, et meie rahvuslik püsimine on mõeldav ainult siis, kui meile on kindlustatud ilmingimatu eluvajadusena elav, vaimne ja kultuurne side saksa üldrahvaga, samaaegselt täielikult ja otsekoheselt tähele pannes poliitilisi ja riiklikke kohustusi, mis meile kuuluvad Eesti kodumaale peale paneb. Lõpuks oleme meie veendunud, et meie ka tänapäeval, nii nagu aastasadade eest, peame täitma meile saatusel pealepandud saksa üldrahva teenimises seisvat missiooni: kõige kaugemale itta paiknenud saksa rahva osana tegelikult kaasa teotseda meie kodumaa ja selle kultuurivarade, sellega üheskoos aga ka lääne germaani-saksa kultuuri-maailma kaitsva vaimse kaitsemüüri ülesehitamisel ja kaitsemisel ida-aasia kaose vaimse ja kõlbelise laostumise pealetungi vastu, sellega säilitades selles ruumis elutingimusi, mis alles saksa olemusele olemasolu võimaldavad. Kõrvalehoidumine sellest ülesandest võrdub väejooksuga.

4. Meie tunnistame endid saksa uuendusliikumise pooldajaks ja tahame selles vaimus töötada saksluse kasuks Eestimaa koduriigis.

5. Kodumaaga seotud baltlastena tunnistame endid kodumaa mõtte pooldajaks. Me loeme rahvuslikuks kohustuseks ja vajaduseks alal hoida oma sisemist sidet kodumaaga. Meie oleme sellest teadlikud, et meie eriline balti olemusviis, mõtlemisviis ja elukujundamine on saanud meile ajalooliseks sõjariistaks, mis meile võime annab ja meid määrab erilisel viisil tegutsema ja võitlema sellel meie päritud kodumaa pinnal. Me teame sellepärast, et meie seda maad vajame kui meie olemusviisile sobivat tööpõldu ja loomulikku juurdumispinda, millest meie ammumägede oma jõu ja millest me endid ei tohi ega taha lasta välja juurida. Meie teame aga ka, et see maa meid vajab, kuna meie siin ja ainult siin üksi täitma peame

ajaloolise kutsumuse: rakendades kõik jõud kaasa aitama ja kaasa võitlema selle eest, et see meie kodumaa kestvaalt säiliks idapoolse kaitsevallina aasiahiku ida vastu kaitseks lääne kultuuriringile ja tema mõtlemis- ja tajumisviisile, mis eitab internatsionalismi igal kujul, ja mis baseerub rahvuse väärtusel ja tervel rahvuslikul meelsusel.

Sellesse kodumaaga ühtekuuluvuse tundes on meie jaoks loomulikult viisil ühte seostatud ka eesti rahvas kui lahutamatu osa kodumaast ja Eestimaa koduriik kui selle kodumaa ajalooliselt antud väline kujund.

Lähtudes sellest esindame meie põhilaset, et balti maapoliitikat ainult siin maal, eesti-balti rahvuspoliitikat ainult Balti kodumaa pinnal ja balti vaimus võib ajada.

6. Meie tahame olla ja jääda sakslasteks, kuna meie seda meile pärilikuks olemusviisiks ja kõrgeimaks väärtuseks peame, mida miski muu meile ei asenda. Meie tahame säilitada siin maal saksa suletud ühiskonda, sest meie teame, et selleta pikapeale poleks siin maal ei sakslasi ega sakslust.

7. Me teame, et eesti sakslus tänapäeval oma olemasolus ja koosseisus raskesti on ohustatud ja et sellise olukorra edasikestmine hävitada ähvardab meie elu põhialused siin maal. Me teame ka, et nende ohtude kõrvaldamine on võimalik ainult kõigi meie jõudude ja vahendite üksmeelse ja plaanikindla kinnise teostamise läbi.

8. Me tunnustame balti traditsioonide säilitavat väärtust, millele võlgne me tänu, et võisime oma väärtuslikuma esiisade päranduse — oma rahvuse — puhtalt alal hoida aastasadu kestnud võitluses. Meile üleantud juhtnõu: meie kodumaa ja meie rahvuse heaolu olgu tähtsam kui isiklikud huvid — peab kehtima meie juures praegu rohkem kui kunagi varem. Seepärast peab iga üksik meie seast andma enese oma rahva teenistusse. Vaatamata meie vaesestumisele, vaatamata äärmiselt teravaks kujunenud võitlusele igapäevase leiva pärast, ei tohi materiaalsed seisukohad ja vaatepunktid meile mõõduandvad olla.

Meie teame aga ka, et kõigepealt oleneb see vaimust ja mitte meile üleantud traditsioonide vormidest. Meie koosolu vormid on alaliselt muutunud ja muutuvad ka alaliselt. Uus ajajärk meie ajaloos ületades kõiki vorme nõuab meie rahvuse nõnda tihedat ja kindlat kokkuliitumist, nagu seda senini pole tuntud. Vaim aga, mis hingestas juba meie isasid tegema kõike meie rahvuse heaks, säiligu meis ja meie lastes kitsendamatuks.

9. Meie oleme aga arvamisel, et tänapäeval piisab sellest vähem kui kunagi varem, kui meie ainult ustavalt säilitame isadelt saadud mineviku väärtusi, vaid et saksa asjade põhjanev uuesti-korraldus tänapäeval on muutunud vältimatuks vajaduseks, kui meie rahvus tahab säilitada oma eluvõime. Seepärast on vaja kõigi nende mineviku varade säilitamise kõrval, mis veel tänapäeval omavad elavat ja edasimõjuvat olevikuväärtust, kõigepealt uuesti üles ehitada ja otsustavalt luua meie rahvusele uus elukujundamine ja uued töö põhialused, mis on vajalikud, et põhiliselt muutunud aja olukordades teda hoida elujõuliseks ja eluvõimsana.

Seepärast on meile tänapäeval tähtis mitte ainult vastu pidada ja püsida, vaid tegutseda ja uusi väärtusi luua; mitte ainult lapselapsed olla, vaid esivanemateks muutuda.

10. Meie püüame seepärast oma rahvust uuendada nii selle peas kui ka tema liikmetes. Selline uuendus ei teostu mingsuguste uute väliste eluvormide, organisatsioonide, asutiste või ettevõtete loomise kaudu, vaid ainult selle kaudu, kui meie ise — iga üksik meist — põhjalikult muutume ja seega uus balti saksa inimtõug ellu astub. Uuendus võib kasvada ainult meie rahvushäda ja väärtuse elavast ära-

tundmisest; — õhutatud südame sunnist ja lähtudes saksa uuendusliikumise põhimõtteist ja vaimsest hoiakust, ühtlasi aga ka meie kodumaa ja meie riikluse reaalsetest sündmustest, eesti saksluse erilise olemusviisist ja erilistest eluvajadustest — haarab ta inimese kogu olemuse ja tema vaimse olemasolu kõik küljed ja muudab nad põhjalikult, luues sel viisil uue saksa balti inimtõu kui ka kujult ja sisult uuendatud ühiselu.

11. Meie usume kindlasti, et selline uuendus võib ainult orgaaniliselt välja kasvada elavast sisemisest tungist ja antud olukorra iseäraldustest. Iga tõeliselt elav ja eluloo uuendus peab olema iseseisvalt välja kujunenud ja läbi võideldud, s. t. ta peab olema kodupinnas juurdunud uuendus ja omab ainult siis tagajärge ja püsi, kui ta seda, ja mitte teist teed pole läinud.

12. Esimeseks nõudeks sellises uuenduses peame meie uut vaimset hoiakut, mis, ühendades vanaaja hüvesid ja uue aja nõudeid, meid õpetab saama saksa uue tuleviku rajajateks siin maal.

Teiseks nõudeks peame meie saksa ühiselu uut kujunemist, mis meie rahvuse timber kujundaks selleks kutsutud juhtide all üheks teadlikuks, eneses loomulikult jagunenud rahvusühisuseks.

13. Meie usume, et sisemine uuendus sel määral, nagu ta haarab meie vaimse olemasolu kõiki külgi, möödapääsematult viib uuele töö ja kutse, teenistuse ja omanduse, võime ja saavutuse sisemisele sättumusele ning seda ka lõpuks meie endi rahvuskasvatuse suhtes; loob seega eeldused vajalikeks sotsiaalseks ümberkorralduseks ja kutseliseks ümberkõhustamiseks, mis meie ühekülgseks arenenud ja sotsiaalselt kõngujäänud rahvuskõhustamiseks ja täisliigituseliseks rahvuskõhustamiseks välja ehitab, kus kõik eluliselt vajalikud kutsesugrupid üksteise kõrval kohases tasakaalus oma koha leiavad.

Saksa rahvusliikumise vaimne hoiak.

14. Meie tunnustame rahvuslikku aktivismi, s. t. põhimõtet, et rahvuslik mõte ja rahva üldheaolu alati moodustaksid meie mõtlemise, tahtmise ja tegutsemise lähtekoha ja tunnustame, et mis kord meie rahvusele vajalikeks on tunnistatud, peab läbi viidama otsustavalt, või kui vaja, isegi valjusega.

15. Meie tunnustame võitlusvaimu meelsust, mis kujutab elu kui lakkamatut võitlust mitte ainult materiaalsete varade ja egoistlike sihtide eest — vaid kõrgemate vaimsete sihtide ja väärtuste eest, mida meie teenima oleme kohustatud ja mis ainuüksi elu teeb elamisväärsaks ja tema mõtestab.

16. Meie tunnustame käsku, mis õpetab meid vaimu ja tahet säilitama alati noorena, nii kui oleksime meie esimesed sakslased siin maal ja saanud kutsu — rajada uuesti algusest peale saksa rahvuse tuleviku ja seisundi.

17. Me püüame saavutada kogu meie rahvuse vaimse mobilisatsiooni ning peame oma kohuseks raputada unest üles iga sakslast siin maal ja, esitades neile meie rahvuse ja meie kodumaa tegelikult otsustavad elukõhustused, peame neid viima selleni, et nad sisemiselt need enestele selgitaksid ja nende suhtes teadlikult seisukoha võtaksid.

Iganes, kus meie seda leiame, tahame meie lakkamatult võidelda väikekodanluse hämarusevaimu vastu, mis meie rahvust ähvardab, ja saavutada seda, et meie rahvuse ja kodumaa asjad muutuksid uuesti igale sakslasele siin maal südameasjadeks ja et iga rahvuskaslane poleks mitte ainult teadlik rahvuslikest kohustustest ja ülesandest, vaid oleks suuteline iseseisvalt mõtlema ja ohvrimeelselt tegutsema üldsuse vaimus.

18. Meie tunnustame rahvapärast ja rahvaga seotud meelsust, kus rahvas mitte ainult hoolekande- ja hoolitsusobjektiks pole, vaid kus rahvas ise on rahvusliku töö ja meelsuse kandjaks. Mis meie rahvuse ja tema tuleviku heaks sündima peab, seda ei saa iial saavutada üksiku rahvakihi ka tema kõige paremini mõeldud püüete kaudu. Mõte, et võidaks saavutada saksluse uuestikorraldust ainult endiste juhtivate tippude vallutamise, valitsemise ja ärakasutamise, tuleb heita kõrvale, kuna see on seoses hädaohuga meie rahvuslikule kooshoiule. Selle kõrvale aga peab kõiki saksa laiemate ringkondade aktiivseid elemente uskujundamise vajaduses tingimata veenma ja neid sisemiselt selleks võitma.

19. Meie teame, et Eestimaa riigi käigus oleva uskukorralduse juures meie senine suletus, mis meie kaasamõjustamise võimalusi riigiterviku saatusele küll kõvasti kitsendas, meie aga selle eest oma enese kindlustatud elupiirkonna jättis, edaspidi enam alalhoitav ei ole. Meie oleme kõikidel elualadel ikka sunnitud nii või teisiti sisse lülituma riiklikku üldraami ja raskes konkurentsivõitluses meie kodumaa mitte-saksa kaaslastega oma enese saavutuste kaudu kätte võitlema oma eneste elualalhoidmise ja oma elukujundamise osatähtsuse, mida meie nõudleme, peame jällegi ise kätte võitlema. Kui meie sisemiselt tugevad oleme, siis võib see sisselülitumine avada meile siin ligipääsematuid kaasatagetsemise ja kaasamõjustamise võimalusi; seevastu võib ta, kui meie sisemiselt nõrgad oleme, meid raskeimastesse ohtudesse asetada.

20. Meie oleme arvamisel, et küllus ja toredus mitte üksnes ei nõrgesta rahvast kehaliselt, vaid lõvendab ka ta võitlusvaimu. Ka sündimuste arvu vähenemine käib nendega käsikäes. Meie kodude ja eluviiside lihtsus on üks eeltingimusi meie noorsoo kehalisele ja vaimsele tõusule. Mida vähem toredusnõuete koormaid meie oma lastele eluteele kaasa anname, seda tugevam ja tulemusrikkam on nende läbilõõmise tahe.

Mitte vähem raskeks koormaks meie rahvusele on ka elamine üle meie võimaste. Kuigi oleme äärmiselt vaesestunud, kuigi meie laste koolitamine ja kasvamine sageli seab meile nõudeid, milleni meie oma sissetulekute juures pole kasvanud, siis ometi paljudel kordadel ebaterveks ja vabandamata nähtuseks meie rahva elus on see, et paljud meist rohkem välja annavad, kui nende võimalused seda lubavad, ainult selleks, et teisi järele aimata, kes on paremas olukorras. Siin peab appi tulema jõukamate hea eeskujuga, kes oma eluviisi lahedust sellest vaatepunktist lähtudes lihtsustama ja vähemjõukamate tegeliku olude läbilõikele kohandama peavad.

21. Rahvaühisuse õilsaimaks ülesandeks on meie meelsuse ja saavutuste väärtust kavakindlalt tõsta, niipalju kui see iganes võimalik, ning tema ülimaldiks sihiks on Eestimaa sakslust kasvatada meelsuse ja saavutuste arstiokraatiaks.

22. Sakslaseks tunnustame meie igauht, kes on saksa või selle tõu sugulusverest, kes end ise tunneb sakslasena, end avalikult selleks tunnustab ja saksa keelt kui emakeelt ehk läbikäimiskeelt kõneleb. Otsustavalt heidame meie kõrvale iga mõtlemisviisi, mis on valmis loobuma ühest osastki meie tänapäeva saksa inimkoosseisust või selle säilitamisest sakslasena.

Ühtlasi peame vajalikuks meie rahvuse selget piiritlemist, nõudes kaksimõistetava rahvusluse tunnustamist, et eemal hoida natsionaalseid marodööre, kes kahe rahva vahel püüavad mõlema paremustest pettusega osa saada, tahtmata kanda raskusi ja kohustusi kummagi vastu neist.

23. Kõik, mis täna siin maal on saksa, peab saksaks jääma, ja kõikjal, kus esinevad natsionaalsed ohud, peab sellele kavakindlalt vastu astuma. Iga aus sakslane on Eestimaa saksa rahvusühiskonnale asendamatu ja igauhel on täita ühiskonna vastu eriline ülesanne, vastavalt tema olemusviisile, annetele ja võimetele.

24. Iga sakslane on meie seltsimees, sest me oleme täiesti teadlikud kõikide sakslaste vere- ja saatusekohasest seotusest maailmas ja eriti meie Eesti kodumaal.

25. Meie tunnustame sotsiaalset meelsust, s. t. põhimõtet, et üksiku kasule tuleb eelistada üldkasu, üksikule üldsust, nõudlusele kohustust, ja et igauks peab vabatahtlikult, tingimusteta ja tähelepanemata oma isiklikku kasu või kahju astuma üldsuse teenistusse. Aga ka üldsus ei tohi ühtki oma liikmeist jätta hätta, ta peab palju enam igauhte neist kaitsema, hoolt kandma ja kindlustama igauhele, mis tema on.

26. Meie oleme arvamisel, et rahvuslikku tööd ja sotsiaalset toetust esijoones seal peab andma, kus väärtusliku rahvavara ohustamine on raskeim.

27. Riigitrude kodanikena jaatame meie iseseisva Eesti Vabariigi mõtet, mille olemasolu meie peame õigustatuks ja niihästi kodumaa kui ka saksa üldrahva huvides soovitavaks. Truudust riigi vastu peame meie enesestmõistetavaks. Meie mõistame seda mitte ainult negatiivses mõttes, kui kõigi illegaalsete ja kohustusvastaste tegude minetamist, vaid kõigepealt positiivses mõttes, kui sisemist seostust riigiga ja osavõttu tema saatusest. Vastutasuna ootame meie Eesti Vabariigilt, et ta mitte ainult igale sakslasele ei võimalda tema rahvuse säilitamist ega lase talle osaks saada täit kodanlikku üheõiguslust, vaid võimaldab ka kinnisele saksa rahvusühiskonnale tema inimseisundi säilitamist ja meie rahva kultuuri ja rahvusliku omapära vaba arengut. Meie peame saksluse kohuseks säilitada oma koduõigust tegevas osavõtus koduriigi ülesehitamisest ja väljaehitamisest. Just sel põhjusel jätame enestele vaba arvustusõiguse selle riigi olemasolevate seisukordade ja sisse-seadete üle, kuna meie endid kaasvastutavaina riigi saatuses tunneme.

28. Meie püüame saavutada õiglast üksteise mõistmist eesti rahvaga, kellega meie aastsadadevanuse saatuse- ja eluühisuse kaudu tunneme seotud olevat, ja heade, heanaaberlike ning seltsimehelike suhete jaluseadmist, mis põhjeneksid vastastikusel lugupidamisel, usaldusel ja mõistmisel ja mis vastastikused vahekorrad heatahtlikkuse ja lugupidamise alusel üles ehitaks. Meie tahame selle lõppsihi taotlemisel mitte lasta endid eksitada võimalike šovinistlike valevõtete läbi ühelt või teiselt poolt, vaid tahame selliseid valevõtteid tagasi tõrjuda ja kahju- tuks teha.

Ühiskonna ülesehitamisest.

29. Meie tunnustame endid ühiskonna mõtte pooldajaiks ja asume seisukohal, et üksikisikul on ainult ühiskonna liikmena tähtsust ja eluväärtust. Meie eitame individualismi — toda sureva ilmaajastu elukäsitlust, mis üksikisikus ja tema egoistlikus „õnnes“ näeb kõikide lõppsihti ja ainukest mõõdupuud, ja mis esiplaanile asetab üksikisiku arvatava õiguse elunautimisele ja isiklikule ohjeldamatule „enesest väljaelamisele“ — sama otsustavalt, nagu kõiki selle elukäsituse pinnal võrsunud vaimusuundi, milles meie näeme oma rahvuse pahimat ohustamist.

Meie järeldame sellest, et igauhe esimeseks kohustuseks on teenida ühiskonda, kuhu teda veri ja saatus on asetanud. Just seepärast oleme aga ka arvamisel, et igauks meist, et seda teenimist täisväärtuslikult ja parima südametunnistuse järele täita, on kohustatud vastutustundest terviku vastu arendama oma isiksuse kõiki võimeid ja sisemisi väärtusi.

30. Iga terve rahvaeu ja rahvusliku ühiskonna nurgakivi moodustab perekond. Kindlustada ja edendada perekonna autoriteeti, tervist ja lasterikkust on rahvusliku ühiskonna õilsamaid ülesandeid. Ka lasterikkaste perekondade toetamist ja varajase abiellumise võimaldamist käsitame meie kui ühiskonna tähtsaid ülesandeid.

31. Meie teame, et balti sakslus aastasadu kuni meie ajani on elanud ja mõelnud korporatiivsetes ühingutes. Seisuste jaotuste vanad vormid on vananenud ja on kadumisel. Koos nendega ei tohi aga hävineda rahvusliku ühiskonna seostumise mõte ja elamus, vaid ta peab saksa uuenduse ideevarast täidetud saama uue jõuga. Sihtühing ja huvigrupp on ainult tehnilised hädaabinõud üksikjaladel — neid ei tohi iial võtta ühiskondadena. Nende siseehitus räägib ühiskonna mõtte vastu, kuna nad on ainult osafunktsioonile, mitte kogu inimesele. Ainult need seostusvormid, mis haaravad kogu inimest tema olemise ja tegude tsentrumis, teda sügavalt kohustavad ja just sellepärast teda ka kannavad, võivad olla rahvuslikud ühiskonnad. Sedalaadi ühiskonnad on: rahvusühiskonnad ja poliitiliste juhtide tahtekandjate ühiskond.

32. Meie arvates on VDV poliitilise tahtekujundamise ühiskond, mille täielik liitumine teiste saksa uuendusalusel seisvate gruppidega kiiresti tuleb läbi viia üheksainsaks kõikide aktiivsete poliitiliste tahtekandjate ühiskonnaks meie rahvusgrupis. Poliitiline ühiskond peab haarama kogu inimtahte, et olla valmis rahvuslikku ülesehitamistööd teenima ja selleks ohvreid koguma; rahvusühiskond peab haarama iga üksikut kui sakslast tema olemuse juurtest.

33. Meie püüame luua Eestimaa saksa rahvusgrupist Eestimaa saksa rahvusühiskonda kui hädavarviliikku eluvajadust, mitte ainult kui teatavat tundeolukorda, meelsust või hoiakut, vaid kui kogu rahvakeha tugevat organisatsiooni. See organisatsioon peab haarama kõiki siin maal elavaid sakslasi ja neid rakendama ühiskonna teenistusse, viies igaüht sellele kohale, kus ta oma võimete kohaselt oma parima saab anda üldsuse kasuks. Ta peab kõik olemasolevad jõud ja vahendid kavakindlalt üldsuse sihtide saavutamiseks ära kasutama. Rahvusühiskonnale peavad alluma kõik saksa osaiühiskonnad.

34. Et rahvusühiskonda teostada, on vaja põhjanevalt uuendada mitte ainult meie meelsust ja hoiakut, vaid ka meie ühiselu vorme, meie rahvakeha ja meie rahvusliku töö ülesehitamise organisatsiooni. Põhialuse selleks uuenduseks annab meile saksa uuendusliikumine; selle meetodid ja vormid võivad aga määritletud saada ainult kujunenud olemuslaadi, antud olukorra ja meie rahvusgrupi eluvajaduste ja selle ajalooliste ülesannete kaudu kodumaa pinnal. Seetõttu võib ta olla ainult kodupinnale kinnitatud uuenduseks.

35. Teiseks, mitte vähem tungivaks nõudeks on meile luua kogu meie rahvusgrupile teo- ja otsustamisvõimelist juhtimist, mis seisaks rahvusühiskonna eesotsas, mis oleks kantud üldsuse usaldusest ja oleks varustatud autoriteediga, mis oma otsustes ja tegudes end ainuüksi üldsuse nõudeist juhatada laseks.

36. Selles Eestimaa saksa rahvusühiskonna üldülesehitamise raamides on kõik võrdselt kohustatud; iga üksiku õigusi arvestatakse kohustuste mõõdu järele, mida ta enesele võtnud. Iga õigus on saavutatav ainult tegude kaudu.

37. Meie veende järgi tuleb kultuuri all mõista mitte ainult üksikute isiklike tippsaavutuste fassaadi, vaid tõelist rahvakultuuri, mis avaldub kõikide igapäevases elus. Meie tahame olla teadlikud kohustustest, mida meile rahva ja meie esisade kultuursaavutused peale panevad. Kuna meile ei näi mõeldavana ülväärse kultuuritaseme säilitamine pikaks ajaks, kui oleme ainult võtja seisundis, siis peame meie oma rahvagrupi loovat isetegevust äratama, viljelema ja edustama.

38. Meie seisame teadlikult kristluse alusel. Meile on aga selge, et meie rahvuse sisemine uuendus pole mõeldav ilma samaaegse sügavalehaarava usu- ja kirikuelu uuenduseta. Meie loodame sellist uuendust, ei loe endid aga tänapäeval mitte kutsutuiks omalt poolt neid küsimusi lahendama, olles teadlikud sellega seoses olevast vastutusest ja selle ulatusest.

Ühiskonna teenimisest.

39. Niikaua, kui maailm seisab, on olnud juhte ja juhitavaid. Vastandina honoratsioonide ja parteibonsellikusele tunnustame juhimõtet.

Juhimist pole päritav ega ostetav või teenitav, vaid omaenese saavutuste kaudu omandatud ja juhitavaid poolt vabatahtlikult osutatud usalduse kaudu üle kantud. Juht on ainult see, kellele teised vabatahtlikult järgnevad. Juhi poolt juhitud töötavate ta kiilbile; sellest hetkest peale astub ta ihu ja hingega üldsuse teenistusse ja kohustusse. Tema vastutab tema poolt juhitud saatusel eest, millest ta enese saatust enam lahutada ei tohi.

40. Juht, kes täiesti ja ilma tingimusteta loobunud isiklikest sihtidest ja eesmärkidest, andub üldsuse teenistusse ja kohustusse, omab tegevusvabadust oma sisetunde ja üldsuse elunõuete poolt tõmmatud piirides. Tema tuleb järgida distsiplineeritult, tema kannab aga ka täit vastutust üldsuse eest.

41. Kõik alljuhid ja allühisuste juhatajad vajavad ettemääratud juhtimise usaldust ja sellele tahtlikult järgimist. Võimalikkude pingete ühtlustamine selles elava distsipliini korras seisab juhtimise ja juhitud tingimusteta saatusel seostuse tundes.

42. Nõuandvate kogude töö on seal kohane, kus on vaja igakülgset proovida, kaaluda või tehnilisi töötlemisi teostada, seevastu seal, kus on vaja tahteimpulsi anda või tegutseda, peame meie kutsutuks vastutava üksikisiku ametjuhtimist.

43. Olles teadlikud Eestimaa saksa rahvusühiskonna loomise vajadusest peame meie noorsoo ühtlus-kasvatust üldise saksa noorsooorganisatsiooni raamides tingimata vajalikuks.

Tugenedes perekonnale kui rahva algrakukesele peab kasvatus toimuma tihe kontaktis koduga säilitades kooli autoriteeti. Meie jätame usulise kasvatusel kodu, kiriku ja kooli hooleks. Meie keeldume noorsoo ühiselusse usulisi vorme sisse toomast. Kasvatus peab toimuma saksa uuendusvaimus, kusjuures juba noores eas aset peab leidma selektsioon ja ettevalmistus hilisemate kutsete jaoks. Teadmises, et igaljuhul tuleb seista üksikpostil, peab noorsugu kasvutama iseloomukindlaks, iseseisvaks ja tihedalt seotuks kodumaaga, kusjuures meie isadelt antud balti ülesannet tuleb käsitada saksa uuendusliikumise valguses.

44. Iga tõeline aadel maailmas on teenimisest tulenenud. Meie pooldame teenimismõtet, s. t. mõtet tingimusteta ja kohustavalt teenida kodumaad, rahvusühiskonda, rahvusaaslast ja kitsamat ringi. See teenimine on alati auväärne, ükskõik millises seisundis või olukorras seda ka ei täideta.

Järelikult peame meie ka iga omandatud õigust, iga omandust vaatlema varana, mis mitte omavõliliseks isiklikuks tarvitamiseks, vaid rahvusühiskonna ja kodumaal teenimiseks meie kätte on usaldatud, mille kasutamine üldiseks kasuks on meie kohus ja mille kurjasti tarvitamisel ühiskonnale õigus on vahele segada. Seda põhimõtet mõistame meie nimetuse all „üldine Treuhändertum“. Eriti peab saksa rahvaomand säilitatama saksa rahvusgrupile.

45. Teenimine on kohustus ja kohustuse täitmine ei sisalda eneses ei palka ega õigust saada tasu. Seepärast heidame meie kõrvale nõudluse rahvuskohustuste täitmisel saada erilist tasu, olgu ka isiklike austusavalduste kujul.

Eriti peab saksa rahvusliikumine seda põhimõtet kohustavaks oma enese toimimisel. Meie ei taha midagi iseenestele, kõik aga oma rahvale ja oma kodumaale.

46. Meie olemel arvamisel, et kalduvuste, töömeetodite ja eluvormide mitmekesisuse säilitamine meie rahvusluses on sellele eluvajaduseks, kuna see muidu poleks suuteline eduga toime tulema temale seatud mitmekesisuses ülesannetes. Seepärast eitame meie mehaanilist ühesarnastamist seespool meie rahvusgruppi.

47. Ükski meist ei tohi — seistes üle vastuolude ja lahkarvamuste — unustada, et ta on sakslane. Eestimaa saksluse terviklikkuse saavutamine on hädavajaliseks eeltingimuseks rahvusühiskonna teostamiseks.

Rahvusgrupi kõigis elulistes küsimustes kehtib ainult üks arvamine ja tahe; kõiges, mis sellest väljaspool, peab igaüks suuteline olema oma eri vaatepunkte õigel kohal ja õigel viisil esindama.

48. Meie oleme kindlal arvamisel, et vaimseid vastuolusid ei saa kompromissidega kokku liimida, vaid nad tuleb lõpuni võidelda. Vajalised vaimsed vastuolud peavad alati ainult lihtsal, avalikul ja rüütellikul viisil, ilma isikliku vihkamiseta, läbi võideldama, väljudes veendest, et ka vastane — kui vastupidine pole usutavalt tõestatud — toimib heas usus ja ausas veendumuses. Meie oleme arvamisel, et kõrvalekaldumine sellest põhimõttest on meie rahvusgrupi sisemise killunemise üks halvemaid põhjusi.

49. Saksa rahvusliikumine pooldab sisemiselt seotud vabaduse mõtet. Selle all mõistame meie ühiskonna seisundit, kus iga üksikisik oma tahte alistab vabatahtlikult ja usalduslikult üldtahtele, mis teda omalt poolt kaitseb ja kannab.

Eelseisvad jutlused peavad olema juhtnöörideks saksa uuenduse väljakujundamiseks töö ja ohvrimeelsuse kaudu meie Eestimaa saksa rahvusgrupis. Nad annavad äärjooned, millede me näeme oma marsi sihti tänapäeval, selle sihi kestvat kuju tajume meie aga palju selgemini, kui oleme väsimatus ja ohvrimeelses töös juba edasi sammunud. Ka meie marsikolonn lülitub siis, tänu oma omapärale ja oma ajaloole, kõigi sakslaste suurde ülestõusu sisse.

BALTI SAKSLASTE ORGANISATSIOONIDE NIMESTIK.

Saksa Ühingute Liitu (der Verband deutscher Vereine) kuuluvad organisatsioonid.

Ühingute Liit haarab endasse 131 mitmesugust organisatsiooni üle maa.

Möödunud aasta algul kuulusid Liidu juhatusse: Berend Ströhm (esimees), Karl Stempel, Ernest Rosen, Herbert Dehn, A. Hesse, pastor E. Walter, adv. O. Lutz.

Juhatusliikmetest senini on opteerunud Saksamaale K. Stempel, A. Hesse, pastor E. Walter ja adv. O. Lutz.

Vastavalt uuele olukorrale kohandati Liidu juhatus 30. okt. 1939, kus lahkunud juhatusliikmete asemele valiti uued. Saksa Ühingute Liidu juhatus antud momendil on järgmine: Berend Ströhm, Ernest Rosen, Herbert Dehn, Kurt Weiss, Helmuth Weiss, Wilh. Wrangell ja Otto Schulmann.

Saksa Ühingute Liit asub Tallinnas, Pikk 28.

Liitu kuuluvad organisatsioonid on järgmised:

TALLINN. I. Naisühingud: Eestimaa Saksa Naisliit, Saksa Maanaiste Ühing ja Tallinna Saksa Naistühing. Väljaspool Tallinna asusid sakslaste naisühingud veel Tartus, Haapsalus, Narvas, Paines, Pärnus, Rakveres, Valgas ja Viljandis. Kõigis viimati nimetatud linnades igatihes üks. Kokku võttes 12 naisühingut.

II. Teaduslikud ühingud: Tallinnas Eestimaa Kirjanduse Ühing, Praktiseerivate Arstide Selts ja Psüühiliste Uurimiste Selts. Kokku 3 ühingut.

III. Usu- ja sotsiaalühingud: Tallinna Lutheri Liit, Tallinna Evangeeliumi Selts, Evang. Luteri Usu Diakonisside Selts, Eestimaa Abiandmise Selts, Balti Sakslaste Abiandmise Selts, Eestimaa Kooliõpetajannade Varjupaik,

Marie-Luise Varjupaik, Maria Varjupaik, Vaeslaste Varjupaik, Tallinna Saksa Oleviste Kiriku Abitarvitajate Koguduselüükmete Abiandmise Evangeeliumiselts, Tallinna Saksa Niguliste Koguduste Vaeste Hoolekandmise Selts, Huhni-nimeline Lasteaia Ülalpidamise Selts ja Tallinna Heategevselts „Tänu kassa“. Kokku 13 ühingut.

IV. Üldkasulikud ja kutseühingud: Eestimaa Üldkasulik Selts, Saksa Erakoolide ja Puuduses Olevate Koolilaste Toetamise Selts, Mustapeade Vennaste Selts, Saksa Õpetajate Liit Eestis, Eestimaa Põllumeeste Selts, End. Balti Pataljonist Osavõtnute Selts, Eestimaa Arstide Abistamise Selts, Eestimaa Töötuse Selts, Tallinna Aiaharimise Selts, Saksa Palgaliste Ühing Eestis, Saksa Halastajaõdede Selts Eestis, Tallinna Saksa Kooliõpetajate Selts, Hoveni ja Eliisekooli End. Õpilaste Selts, Henriette Ühingu ja Tallinna Linna Saksa Tütarlaste Gümnaasiumi Õppejõudude ja Endiste Õpilaste Ühing, Tallinna Saksa Tütarlaste Kesk-kooli Ülalpidamise Selts, Tallinna Niguliste Kiriku Juures Asuva Kooli Hoolekogu, Joh. Dietrichstein'i Nimeline Asutis Vinnis — Vinni Majapidamise Kool (juhatus asub Tallinnas), Balti Saksa Skautide Sõprade Ühing, Oma-abi, End. Hansakooli Õpilaste Ühing „Hansa“. Kokku 20 ühingut.

V. Kunsti- ja muusikaühingud: Eestimaa Saksa Teatri Selts, Saksa Näitelava Eestis, Tallinna Kammermuusika Selts, Tallinna Saksa Meestelaulu Selts, Revaler Liedertafel, Jaekeli Lauluselts, Tallinna Lauluühing. Kokku 7 ühingut.

VI. Noorsooühingud: Kristlik Saksa Noormeeste Ühing, Evangeeliumi Saksa Tütarlaste Ühing. Kokku 2 ühingut.

VII. Spordiühingud: Eestimaa Lawn-Tennise Klubi, Tallinna Ratsasõidu Edendamise Klubi, Eestimaa Spordiselts. Kokku 3 ühingut.

VIII. Seltskondlikud klubid: Aktsiaklubi, Mustapeade Klubi. Kokku 2 ühingut.

IX. Ühistegelikud ühingud: Ühispank Tallinna Laenu- ja Hoiukassa, Eestimaa Väikelaeu Ühisus, Tallinna Tööstuse Ühisus, Tallinna Kirjastuse Ühisus, Kooperatiivühing „Oma vara“. Kokku 5 ühingut.

Tallinnas kokku 67 mitmesugust sakslaste ühingut.

NÕMME. Nõmme Saksa Abiandmise ja Heategev Selts, Nõmme Evangeeliumi Luteri Saksa Kiriklik Ühing, Saksa Selts Bürgermüsse, Ühispank Tallinna Laenu- ja Hoiukassa Nõmme Osakond. Kokku 4 ühingut.

TARTU. Saksa Rahvaühing, Tartu Abiandmise Selts, Sisemisjoni Selts, Tartu Noormeeste Evangeeliumi Selts, Balti Saksa Kooliõpetajannade Abiandmise Kassa, Tartu Saksa Kooliõpetajate Ühing, Tartu Saksa Arstiteaduslik Selts, Tartu Dotsentide Öhtu, Tartu Arstide Praktilis-teadusliku Arendamise Selts, Eestimaa Arstide Abistamise Seltsi Tartu Osakond, Akadeemiline Selts, Saksa Teoloogiline Selts, Liivimaa Üldkasulik ja ökonoomiline Ühing, Teaduslik Kodumaa Uurimise Instituut, Maarja Vennastus, Tartu Linna Avalikkude Saksa Koolide Endiste Õpilaste Ühing, Saksa Selts „Ressource“, Tartu Käsitöölise Selts, „Bürgermüsse“, Tartu Võimlejate Selts, Tartu Aerutajate Klubi, Tartu Saksa Ühispank, Tartu Saksa Meestelauluselts, Noorsoo Rändamise Selts. Kokku 24 ühingut.

HAAPSALU. Saksa Kooliabi, Haapsalu Hoiu- ja Laenukassa. Kokku 2 ühingut.

HEIMTALI. Peetrimõisa Saksa Kooli Ülalpidamise Ühing, Peetri Koguduse Hoiu- ja Laenukassa. Kokku 2 ühingut.

KURESSAARE. Saksa Erakoolide ja Puudustkannatavate Õpilaste Toetamise seltsi Kuressaare Osakond, Kuressaare Saksa Kooliõpetajate Selts, Kuressaare

Lauluselts „Arensburger Liedertafel“, Kuressaare Jahtklubi, Eestimaa Spordiseltsi Kuressaare Osakond. Kokku 5 ühingut.

NARVA. Saksa Erakoolide ja Puudustkannatavate Õpilaste Toetamise Seltsi Narva Osakond, Narva Saksa Kooliõpetajate Ühing, Narva Abiandmise Selts Üliõpilastele, Selts „Harmonie“, Narva Saksa Lauluselts, Eestimaa Spordiseltsi Narva Osakond. Kokku 6 ühingut.

PAIDE. Saksa Kooli Abiandmise Selts — Paide Osakond, Järva Saksa Kooliõpetajate Selts, Paide Raamatukogu Selts, Paide Kodanikkude Klubi, Ühispank Järva Ühine Laenu- ja Hoiukassa, Eestimaa Spordiseltsi Paide Osakond. Kokku 6 ühingut.

PÄRNU. Pärnu Vaeste Sõprade Selts, Pärnu Arheologia Selts, Pärnu Saksa Kooliõpetajate Selts, Pärnu Kooliselts, Pärnu Saksa Lugemisselts-raamatukogu, Pärnu Kodanikkude Selts, Pärnu Meestelaulu Selts, Pärnu Sõudeklubi, Pärnu Käsitöölise Selts, Pärnu Ühispank. Kokku 10 ühingut.

RAKVERE. Saksa Erakoolide ja Puuduses Olevate Koolilaste Toetamise Seltsi Rakvere Osakond, Virumaa Saksa Kooliõpetajate Selts, Eestimaa Abiandmise Seltsi Rakvere Osakond. Kokku 3 ühingut.

VALGA. Mussegesellschaft.

VILJANDI. Saksa Kooliabi, Viljandi Saksa Kooliõpetajate Selts, Kasiino Ühing, Viljandi Kirjanduse Selts, Viljandi Käsitöölise Selts, Eestimaa Spordiseltsi Viljandi Osakond, Viljandi Laenu- ja Hoiukassa. Kokku 7 ühingut.

VÖRU. Saksa Kooliabi, Võru Saksa Kooliõpetajate Selts, Võru Põllutööselts, Võru Ressource Selts. Kokku 3 ühingut.

Väljaspool Tallinna kuulus Saksa Ühingute Liitu 63 ühingut. Kokku oli Liit suur 130 ühingut.

Ühingud väljaspool ühingute liitu.

TALLINN. Eestimaa Mere Jahtklubi, Eestimaa Saksa Arstide Selts, Tiisikuse Vastu Võitlemise Selts Eestis, Võorandatud Mõisade Omanike Ühing Eestis, Saksa Kristlik Noormeeste Tööühing Eestis, Niguliste Lauluühing, Malesõprade Ühing, Endise Peetri Reaalkooli Õpilaste Ühing, Peterburi Kirikukoolide Endiste Õpilaste Selts Eestis, Eestimaa Spordiselts „Union“, Eestimaa Loomakaitseselts, Filatelistide Ühing, Tallinna Loomakaitse Selts, Saksa Lauljate Liit Eestis, Eesti Sakslaste Rahvuslik Koondus, Tantsuspordi Klubi „Must-Valge“. Kokku 16 ühingut.

TARTU. Jaani Laulukoor, Aaharimise Selts, Saksa Genealoogia Selts. Kokku 3 ühingut.

HEIMTALI. Mustja Turbaühing.

KURESSAARE. Saksa Evangeeliumi Kiriku Selts.

NARVA. Saksa Raamatukogu.

PÄRNU. Mussegesellschaft, Spordi ja Võimlejate Ühing. Kokku 2 ühingut.

RAKVERE. Võimlemise ja Spordi Ühing.

VÖRU. Saksa Avalik Raamatukogu.

Väljaspool Saksa Ühingute Liitu eksisteeris 26 ühingut. Eeltoodud andmete järgi oli baltlastel senini kokku 157 mitmesugust ühingut.

E. Hiidna.

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

RIIGIKOGU TÖÖVÄLJALT.

Lisaeelarve Riigivolikogu puhastustules.

Riigivolikogu 5. istungjärgu lõpul tekitasid suuremat elevust läbirääkimised lisaeelarve nr. 1 üle. Nagu üldse praeguse rahvaesinduse mõtteavaldustele, nii oli ka seekordsetele läbirääkimistele iseloomulik, et mõtteavalduste pearõhk koondus sisepoliitilistele küsimustele, kuna majanduslikud ja majanduspoliitilised probleemid jäid nagu kõrvalplaanile. Sellejuures olid aga läbirääkimised üldiselt asjalikud ja sõnukõlksutavat aknast väljakõnelemise tahet, mis iseloomustas omaaegsete rahvaesinduste sellekohaseid sõnavõttusid, oli vähe märgata. Leidus vaid üksikuid erandeid rahvasaadikute ridades, kes ei suutnud hoiduda aknast väljakõnelemise loorberite odavast püüdmlõbust ja suunasid oma sõnavõttud valijaskonna apetiitidele. Olgu selliste sõnavõtjaina märgitud üks Petserimaa rahvasaadik, tööliskonna vanim ja noorim esindaja ja ka põllumeeste avalikõigusliku kutseesinduse tegelik tööjuht.

Sisepoliitilistest küsimustest tõsteti päevakorrale rahva poliitilise organiseerimise küsimused. Mitte üksnes tööliskonna esindajate, vaid ka kodanlike tõekspidamistega rahvasaadikute ja rahvarinde esindajate poolt rõhutati rahva poliitilise aktiveerimise vajadust, kusjuures rahva poliitiline organiseerimine ja aktiveerimine ei peaks mitte toimuma ülalt alla, vaid alt ülles. Ühtlasi arvustati teravalt ka Isamaaliitu ja Propaganda Talitust, millised ettevõtted on jäänud võõraks rahva laiemale hulkadele, kutsudes sageli esile vaid näpuga näitamise ja muigeid. Isamaaliidu kaalu vaagimisel puhkes elurõõmsalt vulisema rahvasaadikute loomupärane huumorisoon. Kui näit. rvkl. Köster võrdles Isamaaliitu mehega, kelle pea enneaegselt halliks läinud, siis Leopold Johanson polnud põrmugi rahul selle võrdlusega, vaid klassifitseeris eelnimetatud organisatsiooni olendite hulka, kellel on küll saba, kuid puudub pea. Propaganda Talituse arvustamisel leidsid aga ühise keele Nõmme rahvasaadik K. Jalakas, Valgamaa saadik Kokk ja tööliskonna esindajad. Nii väitis K. Jalakas, et

„täiesti klaaskatte all ja täiesti eraldatuna igapäevasest elust elavad aga propagandaminister ja propagandaministeerium, kelle aktiivset ja riigihuvilist tegevust pole kunagi nii tarvis olnud kui praegu. Et propagandaminister oma ülesannet ainult selles näeb, et ta maapidudel käib kõnelemas ja oma ametkonna kaudu püüab takistada kiire ja objektiivse informatsiooni andmist rahvale (minu sõnenduse. Juh. Vd.), on väga kahju. — Kõneleja on veendunud, et räägib väga suure osa rahva nimel, kui avaldab soovi, et kõige kiiremas korras propagandaministeerium reorganiseeritaks ja hakataks teda juhtima sääraselt, et see ministeerium oma tegevusega ülesannete kõrgusel seisaks ja et temast kujuneks suure tähtsusega ja tagajärjerikka tegevusega rahvusministeerium.“

Sama kõneleja poolt leidis teravat arvustamist ka sõjaministeeriumi koosseisude komplekteerimine, kus vastutavaile kohtadele upitati rida ohvitseri, kes esimesel võimalusel eelistasid isamaa teenimisele kodumaa tolmu raputamist jalgadel. Rvkl. K. Jalakas rõhutas, et ta teeb tõsiseid etteheiteid sõjaministrile, kes sõjavägede staabiülemaks olles küllaldase hoole ja tähelepanuga ei valvanud selle järele, et kõrgematel kohtadel sõjaväes asuksid isikud, kes oma

hingega on seotud kodumaa külge ja kelle südamele seisavad kõige lähemal oma rahva ja kodumaa käekäik, mitte aga võõra rahva juhi kutse (minu sõrendus. — Juh. Vd.).“

Mitmete sõnavõtjate (rvkl. K. Jalakas, L. Johanson) poolt avaldati soovi, et tehtaks lõpp ebaajakohasele lautamisele ja esinduslikkusele riiklikus elus ja ka omavalitsustes. Paljud rahvasaadikud (rvkl. O. Köster, O. Gustavson, L. Johanson jt.) avaldasid oma pettumust valitsuse töökava teostamises sisepoliitilisel alal, rõhutades, et rahva vaba organiseerimine üldtunnustatud alustel on ainsaks õigeks teeks meie väikerahva eluruumi kindlustamisel, nüüd aga olevat antud lubadused kuhugi kitsasse värvasse peatuna jäänud.

Tööliskonna esindaja rvkl. L. Metslang nõudis, et sõja ajal ja sõjale järgnevatel aastail ei lubataks ümberasunud sakslaste varanduste transfereerimist, sest sõja aeg ei ole mitte selleks ajaks, kus meie kehva rahvamajandus võiks lubada kapitalide transfereerimist nende huvides, kes on läinud kaalutlustel, mida mitte meie pole kujundanud (minu sõrendus. — Juh. Vd.).

Ainsaks erandiks Riigivolikogu kõnetoolil, kes lisaelarve läbiraakimistel kõneles puhtmajanduslike küsimustest, oli rvkl. J. Põdra. Kõneleja avaldas soovi, et praegusel ajal riik mahutaks oma kapitale esijoones neile aladele, kust nad jälle võiksid laekuda riigikassasse ning mitte lõplikult kaduma ei läheks. Talvetoode korraldamiseks antavat 500.000-kroonist krediiti soovitas rvkl. J. Põdra kasutada nõnda, et see ei omandaks hädaabitööde iseloomu. Kõneleja kriipsutas alla ka eramajanduse tähtsust, soovitades töömahu hoidmiseks määratud summasid kasutada tagasituleva laenuna eraalgatuse toetamiseks.

Kui rahvasaadikute sõnavõttudes lisaelarve puhul helises pessimistlik alatoon tuleviku majanduslike perspektiivide suhtes, siis tunduvalt optimistlikum oli majandusminister L. Sepp, kes rõhutas, et vaatamata erakordsetele oludele tahab ta jääda optimistiks. Majanduspoliitilise suuna kohta märkis minister, et nii palju kui vähegi võimalik, jääb valitsuse majanduspoliitika sihtjooneks hoiduda kitsendustest ja korralduste maksmapanemisest, mis tüüriksid sundmajanduse poole. Riigiaparatuur reguleerib majandusvahekordi vaid nii palju, kui see üldsuse huvides oteekohe ja ilmtingimatult tarvilikuks osutub.

Mis puutub lisaelarvesse, siis võeti see Riigikogus vastu valitsuse poolt esitatud suuruses tasakaalus 8,85 milj. krooniga, kuna Riigivolikogu pleenumis tehtud muudatusettepanekud lükati tagasi. Summade paigutamises tegi eelarves vähemaid muudatusi majanduskomisjon, kelle ettepanekul kanti majandusministeeriumi ettenägemata kulude arvelt 20.000 kr. kehvemate õpilaste toetussummadeks ja vähendati Haridusliidu toetust 2000 kr. võrra, missugune summa läheb toetuseks Lääne- ja Saaremaa seltskondlikkudele organisatsioonidele, kelle ruumid on kasutada Nõukogude Liidu sõjavägede käes.

Riigivolikogu poolt

5. istungjärgu lõpul vastuvõetud seadustest

äratasid pikemaid mõttevahetusi Abja-Valga raudtee ehitamise ja väikekorterite üürihindade korraldamise seadused. Uue raudtee ehitamises asus rahvaesindus põhimõtteliselt pooldavale seisukohale. Isegi rahvasaadik L. Johanson, kes palju ei usu täitva võimu optimistlikesse kavadesse, avaldas arvamist, et kõnealune kava peaks olema majanduslikult teostatav, sest raudtee ehitamise eelarves ettenähtud

3.500.000 kr. — „ei ole rohkem kui kaks korda nii palju, kui antakse välja Tallinnas luksuserestorani ehitamiseks, mida rahvasuus kutsutakse „Hotell Maginot“. Riigivolikogule esitatud seadustest võeti lõplikult vastu ka väikekorterite üürihindade korraldamise ajutine seadus, mis näeb ette üürihindade normeerimise kuni 60 rm põrandapinnaga korteritel.

Vabariigi Valitsusele esitatud küsimustest

olid enamik sotsiaalpoliitilised ja tööliskonna huvialalised, millele nõudsid vastust tööliskonna esindajad. Esitatud küsimused käsitlesid peamiselt tööliskonna kutseorganisatsioonide isetegevuse pidurdamise tendentsi administratiivvõimude poolt. Esitatud küsimustest ja Vabariigi Valitsuse esindajate poolt antud vastustest jäi paratamatult mulje, nagu osutaksid politseivõimud kohati liiga suurt aktiivsust tööliskonna kutseühingulise tegevuse pidurdamisel. Näib, et siin osutub ajanõuete sunnil vajaliseks mõningate korrektiivide tegemine, sest meie tööliskonna enamik kuulub omariiklusele ustava kodanikkonna hulka. Üldse esitati 5. istungjärgu kestel Vabariigi Valitsusele 24 küsimust, mis tõendab, et rahvaesindus püüdis võimaluste piirides kasutada oma kontrolliõigust täitva võimu tegevuse korrigeerimiseks.

Riigivolikogu 5. istungjärgu töö pleenumis lõppes 13. detsembril s. a. Kahel viimasel koosolekul võeti lõplikult vastu tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seadus ja riigiteenijaile ja töölistele ühekordselt lasteabiraha maksmise seadus. 2. lugemisel võeti vastu perekonnanimede ja nimede lihtsustatud korras muutmise tähtaja pikendamise seadus, mida aktsepteeris ka Riiginõukogu seaduse 1. lugemisel.

Riiginõukogus

võeti eelnimetatud seadused enamikus vastu Riigivolikogu poolt esitatud kujul, kuigi mõne seaduse arutamisel (nagu: väikekorterite üürihindade korraldamise ajutine seadus ja tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seadus) tekkisid paljusoonalised mõttevahetused kodade esindajate kaasalõõmisel. Aegaviitva menetlustoiminguni aga asi siiski ei arenenud, kuigi mõnede riiginõukoguliikmete (rnkl. A. Oinas) poolt rõhutati, et Riiginõukogul ei tarvitseks karta menetlustoimingut. Vabariigi presidendi otsusega lõpetati Riigikogu istungjärk 15. detsembril ja rahvaesindus läks pühi pidama, kuna vaid riigikaitse- ja väliskomisjonid jätkavad tööd pühade vaheajal.

Juh. Vd.

OMAVALITSUSTE ESINDUSKOGUDE START.

Omavalitsuste uute esinduskogude volitused algavad lõppeva aasta detsembrist. Praegu on uued volikogud kibedasti ametis uute linna- ja vallavalitsuste moodustamisega, millega on mitmel pool juba lõpule jõutud. Sellejuures ilmneb nähe, et paljudes kohtades valitakse seniste määratud omavalitsusjuhtide asemele uued inimesed ja uusi nägusid püütakse tuua ka omavalitsusliikmete (nõunikku) koh-tadele. Eriti ilmneb see nähe linnades, kus mitmed määratud mehed peavad ruumi andma volikogude poolt valitud meestele. Nii toimus see Narvas, kus määratud linna-pea J. Lust jäi vähemusse endise linna-pea J. Lutsu ees. Uued mehed valiti ka Viljandi, Paide, Otepää ja mitme vähema keskuse etteotsa. Ja ei tarvitse olla prohvet ennustamiseks, et kui kehtiv omavalitsuste seadus oleks annud vabad käed meie teise suurema linna volikogule linna-pea valimiseks, siis oleks ka Emajõe Ateena volikogu oma valiku teinud „oma näo“ järele. Samal ajal on aga neis linnades, kus linna-peade kohtadel olid vanad, tuntud omavalitsuste tegelased (näit. Rakvere jt.), uute volikogude poolt endised linna-pead tagasi valitud.

Ka linnanõunikkude kohtade täitmisel püüavad volikogud oma kaaluvat sõna kaasa kõnelda ja seda ka neis linnades, kus omavalitsuste seaduse järgi linnaeape esitab volikogule kujundatava linnavalitsuse liikmete kandidaadid. Nii on kuulda, et Tartus ei lähe uue linnavalitsuse moodustamine kaugeltki nii libedalt, kui seda loodeti mõnel pool. Tallinnas aga, kus senise ülemlinnaeape J. Sootsi asemele ülemlinnaeapeks nimetati Tartu linnaeape A. Tõnisson, on uue linnavalitsuse moodustamisel tõsiseid raskusi esile kerkinud. Siin näivad peamised lahkuminekid peituvat juhtivate isikute küsimuses. Äratas laiemat tähelepanu, et neljapäeval, 14. detsembril käis kõigi Tallinna linnavalikogu rühmade esindajate delegatsioon peaministri ja siseministri jutul ühenduses kindral A. Tõnissoni määramisega Tallinna ülemlinnaeapeks. Kuuldavasti tegid rühmade esindajad asjaomastele valitsusliikmetele teatavaks need raskused, mis on seoses selle määramisega. Kui senise Tartu linnaeape kindral A. Tõnissoni määramine pealinna ülemlinnaeapeks oli meie avalikkusele suureks üllatuseks, siis järgnev tõsiasi, et uue ülemlinnaeape poolt 15. detsembril kokkukutsutud volikogu rühmade esindajate koosolek jäi pidamata kutsutute „ajapuudusel“ — ei üllatanud enam kedagi oma uudisuse võluga. Jääb vaid huviga ära oodata, kuidas areneb Tallinnas uue linnavalitsuse kujundamine uue ülemlinnaeape initsiatiivil.

Mis puutub maasse, siis seal on igatsus uute nägude järele vallavanema toolidel nähtavasti tunduvalt vähem kui linnades uute linnaeapade valikul. Nii on suure osas valdades vallavanemaks valitud endised vallavanemad, kes osutunud tublideks tööjõududeks. Ainult üksikuis kohtades on kuulda raskustest uute vallavalitsuste moodustamisel, kuna kardetakse vallavanema suuri võimupäire.

Eeltoodu kõrval pälvib märkimist, et omavalitsuste ja keskvalitsuse võimupiiride vahekorrad püsivad endiselt päevakorral. Isegi Riiginõukogus puhkesid hiljuti hoogsad vaidlused valitsuse ja omavalitsuste kompetentsi küsimustest, kusjuures senise ülemlinnaeape kindral J. Sootsi poolt rõhutati, et omavalitsuse mõtte kohaselt „ei ole õige anda valitsusele blankovolitust, sest ka valitsuses on inimesed, mitte jumalad“. Samuti äratas tähelepanu, et Tartu ja Tallinna linnavalikokude poolt esineti märgukirjadega linnaseaduse muutmise kohta, kusjuures muudatusi tahetakse näha peamiselt täitvate organite moodustamiskorras (nagu linnaeape nimetamise küsimus, linnavalitsuse liikmete kinnitamine keskvalitsuse poolt jne.). Toodust selgub, et uute linnavalikokude sooviks suuremais linnades on, et omavalitsused muudetakse vähem sõltuvaks keskvalitsusest, milline soov ei jookse rööbiti meie seniste tendentsidega.

Juh. Vd.

UUS PIISKOP.

Kirikukriisi sügavpunkt on sedakorda minevikku viidud. Avaliku arvamise survele jõudis hooldaja oma ülesannete täitmisel nii kaugemale, et 14. detsembril 1939 toimus uue piiskopi valimine. Uueks evangeeliumi luteri usu piiskopiks valiti Tartu ülikooli professor, usuteaduskonna dekaan ja ülikooli koguduse õpetaja dr. J. Kõpp. Teise kandidaadina esitati valimiskogule Tallinna Kaarli koguduse õpetaja A. Soomre, kes aga sai vaid 63 häält, — seega vähem kui veterand koosolijate häältest, langedes sellega välja. 390 valijast andsid aga oma häälte prof. J. Kõppule 321 valimiskogu liiget. Seega valiti J. Kõpp piiskopiks absoluutse enamusega. On märkimisväärne, et seekordne valimiskogu koosolek möödus haruldaselt üksmeelselt, mis annab kõige paremaid lootusi kirikukriisi lahendamiseks.

Laiemas üldsuses äratas aga see koosolek tähelepanu ka selles mõttes, et kiriku kuuluse opositsiooni kolmik, kelle võitluskaaslastest rõhuv enamik on raputanud Eesti tolmuga oma jalgadelt — ei esitanud omalt poolt piiskopikandidaati. See on

positiivsemaid samme kiriku hooldaja teguviisis, sest enesekriitika on voores, mida ei oma mitte iga mees, kes taotleb võimu, au ja hiilgust.

Kui prof. J. Köpp andis hiljuti oma nõusoleku usuteaduskonna dekaaniks valimiseks, siis järeldasid sellest paljud kirikusõbrad, et lugupeetud usuteadlane ei lase oma kandidatuuri üles seada piiskopi valimisel. Ja see oletus tõi kibeda pettumustunde paljude südamesse, sest peeti ju prof. J. Köpu isikut asjaomaseis ringkonnis ainsaks vaimulikuks, kes on suuteline meie kirikut juhtima välja ummikradadelt. Nüüd aga hingavad kõik kergendatult, et J. Köpp otsustas siiski oma õlgadele võtta kiriku juhi raske vastutuskoorma.

„Elus ei saa mitte alati küsida, mida tahad, vaid tuleb käia selle järele, mis on sinu kohus“ — ütles uus piiskop oma tänukõnes ja neis sõnades väljendus kogu see vastutus- ja kohustustunne, mis on juhtinud aastakümnete jooksul J. Köpu tegevust kirikuõpetajana, ülikooli professorina ja rektorina ja sügavalt hingestatud rahvuslasena.

Juh. Vd.

KUNSTI PÄEVAMURED.

Et hiljutine kunstnike päev ei toonud mingit selgust meie kujutava kunsti „juhtimise“ kriisi lahendamiseks, kuna sihtkapitali valitsuse esimees ei lasknud kunstnike ettepanekuid hääletamisele panna, siis oli loomulikuks järelduseks, et meie nimekamad kunstnikud pöördusid märgukirjaga Vabariigi Valitsuse poole, lootes sel teel leida arusaamist oma loova tööala päevamuredele. Märgukirjas soovitati Kujutava Kunsti Sihtkapitali valitsuse koosseisu komplekteerimist loovkunstnikega, kunsti ja kunstnikkonda puutuvate alade juhtimise täielikku üleviimist hamini Kutseoskuse Osakonna alt Kunsti ja Teaduse Osakonna alla, kunstiosakonna väljaarendamist iseseisvaks ministeeriumi osakonnaks, haridusministeeriumi juurde loodud kunstikomitee koosseisu muutmist kujutavate kunstnike ja kunstiteadlaste asjatundlikuks koguks jne. Seega taotleb märgukiri kunstiküsimusi otsustava instantsi ümberkorraldamist selliselt, et ministeeriumi ametnike asemel kunstiküsimusi pääseksid otsustama selle loova kultuuriala asjatundjad.

Märgukirjale olid alla kirjutanud järgmised kunstnikud: Ed. Viiralt, J. Grüunberg, Adamson-Eric, Kr. Raud, Nik. Triik, A. Jansen, J. Greenberg, J. Nõmmik, K. Liimand, F. Sannamees ja R. Vunderlich. Seega on märgukirjale alla kirjutanud peale ühe rakenduskunstniku kõik meie suuremad loovkunstnikud. Ühtaegu märgukirja esitamiseks käis peaministri ja haridusministri juures 3-liikmeline kunstnike delegatsioon (kunstnikud Ed. Viiralt, J. Grüunberg ja Adamson-Eric), selgitades suusõnaliselt kunsti viimaseaegseid päevamuresid. Nagu sellest teatasid ajalehed, oli peaministril delegatsiooni liikmetega pikem nõupidamine, kus arutati lähemalt märgukirjas ülestõstetud küsimusi. Et praeguse peaministri kvalifitseeritud isik on kauaaegne ülikooli õppejõud ja loov kultuuritegelane, siis oli põhjust arvata, et kunsti päevamured leiavad nõuetekohast lahendust juba lähemas tulevikus. Nüüd ilmnevad aga jälle mõningad sümptoomid, mis annavad põhjust oletamiseks, et kogu küsimus kipub mattuma kalevi varjavasse rüppe.

Viimisel Riigivolikogu koosolekul 13. detsembril 1939 esitas meie kõige vanem riigivolikoguliige, lugupeetud kirjanik ja koolimees E. Särgava järgmise küsimuse Vabariigi Valitsusele: „Missugused järeldused kavateb Vabariigi Valitsus teha märgukirjast, mis eesti kunstnikud esitasid peaministrile ja haridusministrile.“ Sellele küsimusele vastas haridusminister, kes alles Metsanurga sünnipäevaaktusel ironiseeris kutsetunnistuse mõiste üle, kokkuvõtlikult järgmist, et „üheteistkümmne kunstniku märgukirja tuleb võtta kunstnike isikliku seisukohana (minu sõrendus. — Juh. Vd.), kuna vahepeal on saa-

bunud uus teisesisuline märgukiri teiste kunstnike poolt. Seepärast ei saa ülalnimetatud märgukirja võtta organiseeritud kunstnikkonna seisukohana. Selgitades lähemalt praegu valitsevat olukorda kunstikultuuri juhtimisel tähendas minister, et ministeerium ei saa ühtki uut korraldust anda, kui pole muudetud kultuurkapitali seadus. Ministri seletustest jäi paratamatult mulje, et meie kunstipoliitika juhtimises pole oodata nimetamisväärset muutust ja olukord, kus kunstiküsimusi otsustavad ministeeriumi ametnikud-mittekunstnikud — jääb püsima. Seega oleks ühtlasi kõige kaduva teed läinud ka kõik need head lootused, mida hellitati kunstihuviliste ringkonnis märgukirja esitamisel meie silmapaistvamate loovkunstnike poolt.

Vahepeal on aga sündmused arenenud oma rada ja pühapäeval, 17. detsember peetud kunstnike suurema kutseorganisatsiooni — Eesti Kujutavate Kunstnikkude Keskküingu peakoosolek toob kõnealuses küsimuses uut selgust. Nimelt otsustati sel peakoosolekul vaid ühe (sic!) hääle vastuseisemisel — deklareerida end täies ulatuses solidaarseks 11 kunstniku märgukirjaga, mis 24. nov. s. a. esitati asjaomastele ministritele. Seega pole 11 kunstniku märgukirjas tegemist vaid allakirjutanud kunstnike seisukohtadega, vaid meie kunstikultuuri bürokratliku juhtimispoliitika revideerimist nõuab meie loov organiseeritud kunstnikkond, kes on koondunud suurema vabatahtliku kutseorganisatsiooni ümber. Nüüd on huvitav ära oodata — kas leiavad arvestamist kunstnike kutseorganisatsiooni tõekspidamised kujutava kunsti juhtimise reorganiseerimise küsimuses — või jääb endiselt lehitama sihtkapitali valitsuse esimehe rahutu vaim kunstipoliitika ummetete vete kohal.

Juh. Vd.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

SOTSIAALUUENDUSED.

Tempora mutantur nos et mutamur in illis — võiksime ütelda nende viimase aja kaunis rohkete avalduste puhul, mida oleme võinud tähele panna nii sõnas kui kirjas sotsiaalala hädavajalike uuenduste kohta. Neist sõnavõttudest on selgunud, et on aset leidmas ka ülaltoodud tõetera teine pool. Kui palju aga neis sõnavõttudes peegeldub meie kandvamate majandusringkondade meeoleolu, on muidugi iseküsimus. Sest teadupärast peavad ka ajalehed teatud määral arvestama ajamärke ja meeolusid laiaees lugejasringkondades. Peab siiski arvestama asjaolu, et kui minnakse uuenduste alal tegelike sammudeni, siis algavad ka raskused siit ja seal. Üks on aga vähemalt kindel: Vabariigi Valitsus on põhjanevad sotsiaaluuendused oma lähemasse töökavva võtnud. Algas on tehtud Vanade töövõtjate kaitseseaduse parlamendile esitamise, kuna järjekorda ootavad mõnedki tähtsad kavad, nagu Töövõtjate lasteabiraha seadus, haiguskindlustuse ümberkorraldamine ja lõpuks kõige tähtsam: Invaliidse-, vanaduse- ja perekonnakindlustuse seadus. Kui see viimane kord teoks saab, mida on oodata eeloleval aastal, siis oleme ka meie oma sotsiaalolude korraldamisel endid nihutanud tagumistelt positsioonidelt kui mitte just esirinda, siis ometi teiste enamarenenud maade hulka.

TÖÖVÕTJATE LASTEABIRAHA SEADUS.

Tahaks näha, et kõigi nende sotsiaalala sammude üheks tähtsaks tulemuseks ka tõesti on meie rahvastiku iibe tõus, nagu loodetakse. Sest kui meie vaatleme meie rahvastiku vanuslikku koostist — mida kujukalt mitte liigne kord on välja tõstnud M. K u l d e p p talvekuu „Varamus“ — siis näeme, et armas eesti rahvas raugastub päris järjekindlalt. Vanade eluiga moodsate vahenditega küll kunstlikult pikendatakse, nii et rahvastiku üldarv tunduvalt ei vähenegi, kuid nooremate, elu- ja tööjõulisemate, alla 30 a. rahvalüükmete arv on vähenenud tõesti mõtlemapanevalt. Ja praegusel sündimuse tasemel ei ole paranemise lootusi ka kaugemas tulevikus näha. Esimene rahvalugemine meie maa-alal toimus 1881. a. ja sealt peale on meil rahvalugemiste näol ja nende alusel koostatud kalkulatsioonide abil pilt järgmine:

Alla 30 a. vanuseid oli ja on:

1881. a.	60,0%
1897. a.	51,3%
1934. a.	47,3%
1945. a.	42,4%
1980. a.	38,6%.

Nii võime anno 1980 seista tõsiasja eest, et 100 aastaga on rahvastiku koosseisus toimunud täieline pöörang: kui 1881. a. oli enamik (60%) rahvast noored, siis 1980. a. koosneb veel suurem enamik (61,4%) rahvastikust vanemaist, üle 30 a. isikuist. Seda rõhuvat pilti ei paranda palliatiivvõtted, vaid peab astuma julgemaid samme. Ehk kujuneb üheks seesuguseks väljatöötamisel olev laialdane lasteabiraha seaduse kava. Muidugi peab nentima, et käesolev aeg selle reformi elluviimiseks ei ole majanduslikult kõige sobivam: praegu tuleb teha suuri pingutusi juba ainult töömahu säilitamiseks. Ent me oleme varemaltki näinud, et just murrangulistel aegadel sünnib suuri asju. Senine nii harilik majandusliku kandejõuga kollitamine peaks meie tuleviku huvides meist seekord küll kaugel olema.

TÖÖTAOLU JA HÄDAABITÖÖD.

Töömahu säilitamine annab selle ala vastutavatele asutistele tõesti peamurdmist, kuid et näiteks lasteabiraha seaduse elluviimine võiks mõjuda vähendavalt töömahule, vajab veel tõendamist. Sesooneiline tööpuudus eriti talvel on end vähemal määral meil ikka tunda annud. Tänavused sõjahädad teevad olukorra muidugi halvemaks, ent senised pingutused töömahu säilitamiseks on nähtavasti siiski mõjunud, sest andmed tööbörsides registreeritud töötute kohta ei näita õnneks veel erilist: kui veel 15. dets. 1937. a. töötute arv oli 729, samal ajal 1938. a. 802 ja samal ajal 1939 veidi üle 1000, siis on siin märgata küll pidevat tööpuuduse suurenemist, kuid peame meeles pidama, et ka tööliste üldarv on samal ajavahemikul suurenenud ja seega suhteliselt tööliste üldarvule ei ole töötute arvu suurenemine nii märgatav. Kuid igal juhul töötaolu kujuneb jälle probleemiks ja eriti naiste tööalal tuleb ka riigivõimul oma abi üles näidata. 1939/40. a. lisaelarve nr. 1 korras ongi määratud vastav krediit Kr. 500.000.— ja see ka jagatud. Nagu jaotusest selgub, läheb sellest ca 40% maale — mitmesuguste maaparandus- ja asundusameti tööde sooritamiseks. Kuna häda on linnades, siis jääb väga küsitavaks, kas tegelikult suudetakse talvisel ajal kaugele maale inimesi tööle saata — linnade tööbörsidest. Teatud summad on ette nähtud ka töödeks haritud tööjõududega. Muide, tööstuse tootmistegevuse indeks oli veel k. a. oktoobris 164,6 (1927 = 31=100), s. o. kõrgem, kui aasta tagasi. November ja detsember annab siin muidugi tagasi-
käigu.

T. Kaudma.

SAKSLASTE MAJANDUSLIK OSATÄHTSUS EESTIS.

1934. a. üldrahvaloenduse andmeil oli Eestis 1.126.413 elanikku, ning neist saksa rahvusesse kuuluvaid 16.346. Need arvud on hiljem võrdlemisi vähe muutunud, seega võib öelda, et sakslaste osa eesti rahvastikus moodustas kuni ümberarumiseni ainult 1,5 prots.

Seevastu sakslaste osa Eesti majanduselul on kaugelt suurem nende proportionaalsest osatähtsusest Eesti rahvastikus. Eesti sakslased olid üheks kõige paremini situeeritud rahvagrupid Eestis oma jõukuse tõttu. Enne 1920. aastal teostatud maareformi, millega likvideeriti Eestis suurmaapidamised, omasid sakslased valdavat kohta Eesti maaomanduses. Nende valduses seisis 2,4 milj. ha põllupinda kogu Eesti 4,2 milj. ha suurusest põllupinnast, mis jagunes väikese arvu perekondade vahel. Ka tööstuses ja kaubanduses olid sakslased enne Eesti iseseisvust väga edukad, kuna nende peagu monopolistlik asend gildides andis suuri eeldusi linnades toimivas kaubanduses, ja teisest küljest nende suuremad kapitalid võimaldasid omakorda tööstusettevõtete asutamist.

Eesti iseseisvuse saabumisega 20 aasta eest võõrandati varsti suurmaapidamised ja jagati välja maad ihkavale rahvale. Võõrandamisele kuulus 2,3 milj. ha ja sellest loodi umbes 55.000 uut majapidamist, peale selle veel väikekohad. See aga ei tähendanud Eesti sakslastele kuuluva maaomandi lõplikku likvideerimist, sest tasu maksmise korras jäi enamik endiste mõisade keskkohiti ikka veel sakslastele ning peale selle jäi puutumata sakslastele kuuluv väikemaomand.

Viimasel aastakümnel on olnud märgata sakslaste poolt endiste mõisamaade tagasiostmise ja talumaade kokkuostmise tendentse, mis just aastail enne ümberarumist muutusid eriti elavaks. Kõike seda kokku võttes tabas 1939. aasta sügisel ümberarustamise aktsiooni sakslasi olukorras, kus nende maaomand Eestis oli tõusnud järele umbes 60.000 hektaarile.

Sakslaste osatähtsus Eesti põllumajanduses enne ümberarumist aga oli tühine võrreldes nende osatähtsusega teistel majandusliku tegevuse harudel.

Eesti sakslased on asunud enamikus linnades. Põllumajanduses töötas neist ainult 10 prots., kuna 90 prots. olid teistel aladel; võrdluseks võib tuua, et eestlastest on üle 47 prots. tegevad põllumajanduses. Teistel tegevusaladel kui põllumajanduses sakslased on oma enamikus peremehed ning ametnikud. Nii liigitub kõigist tööstuses tegutsevaist sakslastest ligi 28 prots. peremeeste hulka ja 41 prots. ametnike hulka; samuti kõigist kaubanduses tegutsevaist sakslastest on üle 24 prots. peremehi ja ligi 58 prots. ametnikke. Eestlaste keskel seevastu on samadel aladel just tööliste osatähtsus kõige suurem.

Eesti iseseisvuse algpäevil olid peagu kõik tööstusettevõtted ning suurkaubanduslikud ettevõtted mitte-estilistes kätes ja suurem osa neist just sakslaste käes. Viimase kahe aastakümnega on Eestis palju muutunud, eestlaste aktiivsus majanduslikus elus on annud ka tõhusaid tagajärgi, ent sakslaste majanduslikud positsioonid püsisid kõikumatu ja isegi laienesid aeg-ajalt. Alamal toome andmeid selle kohta:

Eestis tegutseb eraettevõtlikkus kõrvuti ühistegevusega ning riikliku ettevõtlikkusega. Kuid oma osatähtsusest on Eesti ikkagi valdavalt eraettevõtlikkuse maa. Eesti eraettevõtlikkuses on sakslastel suur osatähtsus. Kui võtame viimase majandusloenduse andmed (1937. a.) aluseks, siis 150 kõige suuremast Eesti eratööstusettevõttest kuulus sakslastele 27, kus leidis tööd 10.320 töölist. Võrdluseks võib tuua, et sama 150 suurema tööstusettevõtte hulgast eesti rahvusest omanikele kuulus 73 ettevõtet 8513 töölisega. Seega, võrreldes eestlaste ja sakslaste eraettevõtlikkust näeme, et ettevõtete arvus on küll teatav vahe, ent tööliste arvu järele võttes ületab sakslaste ettevõtlikkus eestlaste oma.

Et eeltoodud statistika omab kaaluvat tähtsust kogu Eesti rahvamajanduse seisukohalt, selgub sellest, et mainitud 150 suurema eratööstuse tööliste koguarv moodustas umbes poole kogu Eesti tööstuses rakendatud tööliste arvust. Majandusloenduse teostamise ajal oli Eesti tööstustööliste koguarv 60.950; eelmainitud 150 suuremas eraettevõttes oli aga töölisi 26.369.

Kuidas on olukord kogu Eesti tööstuses, ilmneb statistikast. Eesti tööstusettevõtete aktiivaid hinnatakse umbes 260 milj. kroonile. Sellest on riiklike ja omavalitsuse ettevõtete aktiivaid umbes 33 milj. krooni; erasektori aktiivad on järelikult umbes 227 milj. krooni suured. Nende eraettevõtete aktiivad, kus on ülekaalus eestlastest omanikud, moodustavad umbes 76 milj. krooni. Ülekaalukalt sakslaste juhtimisel olevatele tööstustele kuulub aktiivaid üle 65 milj. kr. ulatuses. Nii ei ole sakslaste osa Eesti tööstuses mitte palju väiksem kui eestlastele kuuluvate eraettevõtete osa, ta aktivev järgi arvestades kogu Eesti tööstusest moodustub umbes $\frac{1}{4}$.

Eesti majandusliku arengu viimaste järkude jooksul on eestlaste osatähtsus Eesti tööstuses kiiresti tõusnud, ent mitte sakslastele kuulunud ettevõtlikkuse arvel. Eestlaste osatähtsus majanduses on kasvanud just uute ettevõtete asutamise ja uute tegevusalade avastamise kaudu. Vanadest, ammu sissetöötatud tegevusaladest aga püsivad mitmed praegu veel pea täiel määral sakslaste käes, näiteks tselluloositööstus, paberitööstus, vineeritööstus.

Mis puutub kaubandusse, siis siin on olnud seni samuti Eestis elavate sakslaste mõju lai. Kõigi Eesti kaubandusettevõtete aktiivaid hinnatakse viimase majandusloenduse andmeil (1937. a.) umbes 97 milj. kroonile. Sakslastele kuuluvate ettevõtete aktiivad teevad välja rohkem kui 10 milj. krooni, või üle 10 prots. kogu kaubandusettevõtete varandustest. Selles arvestuses ei ole veel aktivev hulka loetud kaasa kaubandusettevõtetele kuulunud kinnisvarasid.

Teatava pildi sakslaste osatähtsusest Eesti kaubanduses annavad ka lähimüügi andmed. Jaekaubandus Eestis on enamuses eestlaste käes ja sellepärast need andmed ei ole niivõrd iseloomulikud. Hulgikaubanduses seevastu näeme (1936. a. andmetel), et sakslastele kuulus sel alal ainult 130 ettevõtet, üldlähimüügist need ettevõtted aga omasid 13 prots. või kogusummas üle 30 milj. krooni.

Eriprobleem on esindused ja muud säärased komisjonärid. Iga-aastastest esindusprovisjonidest läks siiani eestlaste kätte 20 prots. ja mitte-eestlaste kätte umbes 80 prots. Viimaste seas sai lõviosa esindusprovisjonidest endale just saksa rahvusest esindajate grupp, kuna paljude Saksamaa firmade poolt, eriti viimaseil aastail, määrati esindajaks ainult saksa rahvusest isikuid.

Teissugune ei ole lugu kinnisvarade ning kruntide omandamises. Praegu on veel raske nimetada Eestis elanud sakslastele kuulunud kinnisvarade arvu, kuid see tuleb kindlasti suur. Eesti pealinna, Tallinna südalinn koosneb enamikus sakslastele kuuluvaist vanadest majadest, samuti on küllalt sakslaste maju paremais linnaosades väljaspool südalinna. Teises Eesti suuremas linnas, Tartus, moodustuvad sakslaste majadest laiad linnaosad. Niisamasugune on lugu ka mõnedes väiksemates Eesti linnades, nagu Narvas, Haapsalus, Kuressaares ja Paines.

Praegu on veel raske nimetada summat, kui suures ulatuses langeb Eesti rahvamajandusele Eestist lahkunud sakslaste varanduste väljamaksmise kohustus. See summa selgub varanduste tegelikule likvideerimisele asumisel. Kuid eeltoodud andmeile ning võrdleval arvudele toetudes võib juba ette öelda, et see summa tuleb suhteliselt küllalt suur, võrreldes Eesti rahvamajanduse kandejõuga, ja igal juhul kaugelt suurem, kui lubab kujutleda sakslaste 1,5-protsendine osatähtsus Eesti rahvastikus. Sellepärast ei ole midagi imestada, et eestlaste poolt täie kindlusega on aetud seisukohale, et Eestist lahkunud sakslaste varanduste väljamaksmine tohib teostuda ainult säärases tempos, et see ei kahjustaks Eesti rahvamajandust. U. M.

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

SOOME-NSV LIIDU KONFLIKT.

Ei ole kahtlust, et möödunud ajavahemiku esmajärgulisimaks välispoliitiliseks sündmuseks osutus relvastatud konfliktiks arenenud Soome-NSV Liidu vahekordade korraldamine.

Vaatleme lühidalt konflikti tausta, nii nagu see ilmneb mõlemate poolte poolt vastuvaidlemata faktidest ning vastaval juhul kummagi poolt antud versioonidest.

5. oktoobril s. a. sai Soome valitsus kutse NSV Liidu valitsuselt astuda mõtete-vahetusesse poliitilise iseloomuga küsimuste üle. Soome otsustas vastu võtta kutse ja saata oma delegaadid Moskvasse.

11. oktoobril, millal Soome peadelegaat Paasikivi jõudis Moskvasse, saatis president Roosevelt isikliku läkituse NSV Liidu Ülemnõukogu presiidiumi esimehele Kalinin'ile, milles ta avaldas oma „tulist lootust, et NSV Liit ei esita Soomele mingisuguseid nõudmisi, mis ei' oleks kooskõlas kahe maa vaheliste sõprus-suhete säilitamisega ja arendamisega, samuti kui nende iseseisvusega“.

NSV Liidu valitsus vastas sellele 12. oktoobril: „Ma loen tarvilikuks meelde tuletada Teile, härra President, et Soome Vabariigi riiklik iseseisvus tunnustati Nõukogude Valitsuse poolt 31. detsembril 1917. a. ja et Soome suveräniteet on garanteeritud Rahulepinguga, mis alla kirjutati RSFSR ja Soome poolt 14. okt. 1920. Üalmainitud aktid määrasid kindlaks need peapõhimõtted, mis on juhtinud suhteid Nõukogude Liidu ja Soome vahel. Nende põhimõtete alusel toimuvad ka praegused läbirääkimised Nõukogude valitsuse ja Soome valitsuse vahel. Vastupidiselt tendentslikele versioonidele, mida levitatakse ringkondade poolt, kes ilmselt pole huvitatud euroopa rahust, on küsimusesolevate läbirääkimiste ainsaks sihiks tihendada suhteid NSV Liidu ja Soome vahel ning tugevdada mõlema maa sõbralikku koostööd Nõukogude Liidu ja Soome julgeoleku kindlustamiseks.“

Soome-Nõukogude läbirääkimised algasid 12. oktoobril.

Nõukogude Liit tegi ettepaneku Soomele sõlmida vastastikuse abistamise pakt, nii nagu ta seda oli teinud teiste Balti mere riikidega. Soome poolt väideti, et sellise pakti sõlmimine oleks vastuolus tema strikthe neutraliteedi poliitikaga.

Nõukogude valitsus võttis tagasi selle esimese ettepaneku. Esile tõstes NSV Liidu ja eriti Leningradi julgeolu, ta esitas seepeale ettepanekud loovutada NSV Liidule teatavaid Soome territooriume — rentida Hangõ sadam ja, vastutasuna teatavatele Nõukogude Karjala territooriumidele, loovutada teatavad saared Soome lahes, üks osa Karjala kitsusest põhja pool Leningradi ja Kalastaja poolsaare lääne-osa Jäämeres.

Läbirääkimiste katkestamisel 13. novembril Soome valitsus oli nõustunud rahuldama Nõukogude valitsuse soove teatavate kontsessioonidega. Kuid, „arvesse võttes Soome rahvusvahelist asendit, tema absoluutse neutraliteedi poliitikat ja tema kindlat tahet jääda väljapoole igast suurriikide grupeeringust, samuti ka nende vahelistest sõdadest ja konfliktidest, Soome valitsus ei saanud nõustuda sellega, et Hangõ ja mõned Soome mandri vahetus läheduses asetsevad saared tuleksid sõjaväeliste baasidena loovutamisele ükskõik millisele välisrügile“.

Samuti ei suutnud mõlemad valitsused kokku leppida nende Soome territooriumide ulatuses, mis tuleksid loovutamisele Nõukogude Karjala territooriumide

vastutasuna. Küsimuses oli uue piirijoone tõmbamine Karjala kitsuses põhja pool Leningradi.

13. novembril katkesid läbirääkimised.

26. novembril leidis aset esimene intsident Karjala maakitsuse piiril. Nõukogude versiooni järele oli Soome kahurvägi avanud korraga tule Mainila küla läheduses asetsevatele Nõukogude väeosadele. Oli lastud 7 kahuripauku, mille järel Nõukogude poolel oli olnud 4 surmasaanut ja 9 haavatut. Nõukogude väed, olles kindla käsu saanud mitte järele anda provokatsioonile, ei pannud vastu.

Soome versiooni järele Soome piirivalve oli tähele pannud, et 7 kahuripauku oli lastud mitte Soome, vaid NSV Liidu poolel. „Võib-olla oli siin tegemist õnnetu juhuga laskeharjutusil.“

Noodiga 26. novembrist NSV Liidu Välisasjade komissar informeeris intsidendist Soome saadikut Moskvas ja konstateeris, et „Soome vägede kontsentreerimine Leningradi alla ei ole mitte ainult ähvarduseks Leningradile, vaid kujundab vaenulise akti NSV Liidu vastu, milline akt on juba kaasa toonud Nõukogude väeosa ründamist ja ohvreid“.

Soovides vältida selliste juhtumite kordumist, NSV Liidu valitsus, protesteerides kategooriliselt vahejuhtumi vastu, nõudis Soome valitsuselt oma vägede kohest tagasitõmbamist Karjala maakitsuse piirilt 20—25 km kaugemale.

27. novembril Soome saadik lükkas tagasi protesti, väites, et oletatav vaenulik akt ei ole toime pandud Soome poolt.

Vägede tagasitõmbamise asjus Soome valitsus oli nõus alustama läbirääkimisi mõlemapoolsete vägede tagasitõmbamise üle teatavale kaugusele piirist ja et selgitada Manila vahejuhtumit, tegi ettepaneku ankeetkomisjoni loomiseks vastavalt 24. septembri 1928. a. konventsioonile piirikomissaride kohta.

NSV Liidu vastus 28. novembrist konstateerib Soome valitsuse sügavat vaenulikkust NSV Liidu suhtes, mis on võimeline viima äärmuseni kriisi mõlema maa vahekordades, kuna Mainila intsidendi Soome versiooni võib seletada vaid sooviga viia eksitusse avalikku arvamist ja naerda ohvrite üle. Kummagipoolsete vägede tagasitõmbamine piirilt osutab vaid vaenulikku soovi hoida Leningradi ähvarduse all, sest Nõukogude väed ei ähvarda Soome elulisi keskusi, mis asetsevad sadade kilomeetrite kaugusel, kuna seevastu Soome väed kujundavad otsese ähvarduse Leningradile. Pealegi tähendaks Vene vägede tagasitõmbamine 25 km võrra nende paigutamist Leningradi eeslinna.

Seda arvesse võttes Nõukogude valitsus näeb, et Soome valitsusel ei ole soovi arvestada nonagressiooni pakti eeskirju ja on otsustanud ähvardada edasi Leningradi, mille tõttu NSV Liit on sunnitud end lahti ütleva, alates samast päevast, NSV Liidu ja Soome vahelise nonagressiooni pakti kohustustest, mida Soome valitsus on korduvalt rikkunud.

Oma vastuses 29. novembril Soome valitsus loeb mittekallaletungi lepingu ülesütlemist õigustamatuks, kuna seda ei saavat üles ütelda enne 1945. a. lõppu, vastavalt 1934. a. protokollile, ja teeb ettepaneku kokku kutsuda lepituskomisjoni lepingu artikli 5. alusel. Samuti on Soome valitsus nõus oma vägesid tagasi tõmbama sellisele kaugusele Leningradist, mis ei saaks enam olla ähvarduse eelduseks selle linna julgeolule.

See Soome valitsuse vastus ei jõudnud enam aga NSV Liidu valitsuse kätte, sest vahepeal oli NSV Liidu Välisasjade rahvakomissar juba teatanud Soome saadikule diplomaatiliste vahekordade lõpetamisest Soomega, kuna „NSV Liit ei või enam kannatada Nõukogude väeosa ründamisi Soome väeosa poolt“, mis jätkusid mitte üksnes Karjala maakitsusel, vaid ka teistes piirirajoonides.

Ühel ajal sellega pidas Molotov raadiokõne, milles ta põhjendab NSV Liidu valitsuse sammu oma välisjulgeoleku kindlustamisel ja deklareerib, et Nõukogude Liidul pole olnud kavatsust vallutada ja annekteerida Soome territooriume ega riivata Soome iseseisvust või segada end tema sise- või välisasjadesse. „Meie vaatleme Soomet, olgu ükskõik milline seal valitsev režiim, iseseisva suveräänse riigina kõiges tema välis- ja sisepoliitikas. Meie soovime kindlalt, et soome rahvas otsustab ise oma sise- ja välisasju, nii nagu ta seda heaks arvab... Meie sammu sihiks on ainult kindlustada NSV Liidu julgeolu ja eriti Leningradi julgeolu oma 3.500.000 elanikuga... Meie ei saa jätta selle elulise ja kiire probleemi lahendamist olenevaks Soome praeguste juhtide halvast tahtest...“

30. novembril Leningradi sõjaväeringkonna väeosad ületasid piiri Karjala maakitsusel ja mitmes muus rajoonis kell 8 hommikul. Samal ajal Nõukogude lennukivi pommitas vene versiooni järele Helsingi ja Viiburi aerodrome ja soome versiooni järele ka neid ja muid linnu.

2. detsembril Tassi agentuur teatab, et Kuusinen, Soome rahvavalitsuse president ja välisminister, on saatnud NSV Liidu Ülemnõukogu presiidiumile ametliku deklaratsiooni Soome rahvavalitsuse moodustamisest ja teinud ettepaneku luua diplomaatilised suhted Soome demokraatliku Vabariigi ja NSV Liidu vahel. NSV Ülemnõukogu presiidium oli otsustanud tunnustada Soome rahvavalitsust ja astuda diplomaatilisse vahekorda Soome demokraatliku vabariigiga.

Samal ajal sõlmis NSV Liidu valitsus Soome rahvavalitsusega vastastikuse abistamise ja sõpruse pakti, mis rahuldab kõik NSV Liidu soovid territoriaalselt ja sõjaväeliste baaside suhtes ning ühendab Nõukogude Karjala Soome demokraatliku vabariigiga.

Vahepeal, mõned tunnid pärast Nõukogude vägede sissemarssimist Soome, teatasid Ameerika Ühendriikide diplomaatilised esindajad Helsingis ja Moskvas Soome ja NSV Liidu valitsustele Ühendriikide välisministri deklaratsiooni teksti, milles Ühendriikide valitsus pakub, kui pooled seda soovivad, oma vahetalitust tüliküsimuse lahendamiseks.

See ettepanek võeti vastu vaid Soome poolt.

4. detsembril tegi Soome valitsus Rootsi saadiku kaudu Moskvas ettepaneku uute läbirääkimiste alustamiseks kokkuleppe saavutamise sihiga, millele NSV Liidu valitsus vastas, et ta tunnustab vaid Soome Vabariigi rahvavalitsust.

Selle peale viis Soome valitsus küsimuse Rahvasteliidu ette.

Rahvasteliidu Nõukogu astus kokku 9. detsembril ning Täiskogu 11. detsembril. Nõukogu tegi ettepaneku NSV Liidule, pakti artikli 15. alusel, tuua tüliküsimus lahendamiseks Rahvasteliidu Nõukogu ja Täiskogu ette. NSV Liit keeldus.

Sellepeale Täiskogu võttis 14. detsembril vastu resolutsiooni, mis, arvesse võttes lepingute ja pakti artikli 12. rikkumist NSV Liidu poolt, hukka mõistab NSV Liidu teguviisi ja üles kutsub Rahvasteliidu liikmeid andma Soomele materiaalset ja humaanset abi. Toetudes pakti artiklile 16, mis näeb ette Rahvasteliidu liikmete väljaheitmist Liidust, Täiskogu tegi ettepaneku Nõukogule seda küsimust otsustada, kuna NSV Liit on rikkunud pakti artiklit 15. Nõukogu otsustaski lugeda NSV Liidu väljalangenuks Rahvasteliidust.

Täiskogu resolutsiooni hääletamisel jäid erapooletuks Skandinaavia ja Balti riigid. Nõukogu otsus tehti Briti, Prantsuse, Belgia, Boliivia, Egiptuse, Lõuna-Aafrika Uniooni ja Dominikaani Vabariigi hääletega.

15. detsembril Soome välisminister Tanner pöördus radioülelaskutega NSV Liidu väliskomissari poole läbirääkimiste uuesti algamiseks ja verevalamise lõpetamiseks, ent sellele ei ole tulnud mingit vastust.

Selline on Soome-NSV Liidu konfliktis linnulennuline ülevaade.

Sõjalised operatsioonid poolte vahel jätkuvad visaduse ja ägedusega, kusjuures NSV Liidu vägede operatsioonid on suunatud peamiselt Soome äralõikamisele Skandinaaviast ja seega välismaailmast. 3. detsembril NSV Liidu poolt väljakuulutatud Soome ranniku blokaad on sulgenud ka laevaliiklemise Soomega.

Eelmises välispoliitilises ringvaates toodud motiividel ja kaalutlustel Eesti-NSV Liidu vastatiku abistamise pakti suhtes Eesti on säilitanud neutraliteedi käimasolevas konfliktis Soome ja NSV Liidu vahel ning seni pole olnud mingit märki, mis näitaks, et NSV Liit sooviks seda neutraliteeti rikkuda või oleks seda rikkunud.

SÕDA LÄÄNEFRONDIL.

Maasõda läänefrondil jätkub endises tempos, kahe suure vaenulise armee üks-teise vastu seistes kindlustatud liinide taga. Kindlustatakse positsioone ja tehakse luuret, pidades siin ja seal üksikuid väikesi võitlusi nii maal kui õhus.

Seda ägedama kaju on võtnud meresõda. 13. detsembril toimus esimene mere-lahing Uruguai ranniku läheduses Saksa ja Briti vahel, mille järel Saksal moodsaim lahingulaev „Admiral Graf Spee“, et mitte vaenlase kätte sattuda, oli sunnitud end uputama.

Seninägematu ägedase ja ulatuse on võtnud aga blokaadisõda nii veel, allvee kui õhus.

4. detsembril jõustus Inglise blokaad Saksal ekspordi vastu. Briti „Order in council“ 27. novembrist 1939 määrab: „Iga kaubalaeva, mis mõnest muust kui vaenulikust sadamast pärast 4. detsembrist 1939 on välja sõitnud ja pardal kaupu omab, mis on vaenuliku päritoluga või on vaenlase omandus, võib sundida selliseid kaupu lossima mõnes Briti või liitlasriigi sadamas.“

See määrus on eklatantses vastuolus 1856. a. Pariisi deklaratsiooni üldtunnustatud reegluga: 1. erapooletu lipp katab vaenlase kauba, välja arvatud sõjakonterbanti; 2. erapooletut kaupa vaenlase lipu all, välja arvatud sõjakonterbanti, ei saa mitte konfiskeerida.

Briti määrus on suureks hoobiks mitte ainult Saksal ekspordile, vaid kogu erapooletule kaubandusele ja laevandusele. Siin ei aita mingid protestid. Samuti ei ole seda rahvusvahelise õiguse tülilisimust võimalik viia vahekohtulikule lahendusele, kuna juba aasta algul Briti ja Prantsusmaa lahti ütlesid vahekohtu menetluse kohustuslikkusest eneste suhtes.

Sellejuures ei tarvitse mainida juba varem ülestõusnud rahvusvahelisest õigusest — konterbandikaupade nimestiku äärmine laiendamine ja efektiivse blokaadi nõude mitteteostamine.

Blokaad ei ole mitte ainult efektiivne, vaid seda teostatakse erapooletute kaudu — „blockade through neutrals“ — ja räägitaksegi päris avalikult „blokaadist allika juures“. See on muutunud seega neutraalsete riikide sõjablokaadiks, kus merevabadusest ei ole enam üldse juttugi.

Sõdijad on laiendanud oma läbiotsimise õiguse ka neutraalsetel laevadel veetavale postile, mille puutumatus on seni olnud aksioomiks. Nüüd on aga ka see reegel muutunud sõdijate riikide „suvateoreetikute“ juures rahvusvahelise õiguse „lahitiseks küsimuseks“, nagu sel puhul inglased Hollandi protestile vastasid.

Oli täiesti loomulik, et sellele liitlaste aktsioonile pidi järgnema vastuaktsioon Saksamaa poolt, hakates toimima analoogiliselt. Kuid Saksamaa ei näi piirduvat sellega, vaid on suundumas oma abinõudes veel kaugemale: mingit neutraalset laeva Inglise laevadele ja mingit inglise laeva Briti sadamast välja! Sellest tuli Briti

rannikvete mineerimine magnetmiinidega, mis kahjustas peamiselt neutraalseid laevu, kuna rahvusvahelise õiguse vastaselt ei oldud sellest ette teatatud.

Kuid veel siingi ei näi piirduvat Saksa vastuahinõud.

„Distziplinierte Raumwirtschaft“ või „Grossraumwirtschaft“ nimel Saksa-maa taotleb mingit Napoleonlaegset kontinentaalsüsteemi Inglismaa vastu, püüdes kõigi Balti mere ja Doonau basseinis asuvate riikide väliskaubanduse seada oma kontrolli alla.

Kõige selle juures süüdistab nii üks kui teine sõdija pool neutraalseid riike paindumises teise sõdija poole õigusvastaste nõudmistele ja reeglitele alla. Eriti on Saksamaa süüdistanud selles mõttes Hollandit. Hollandi välisminister van Kleffens kaitseb neutraalsete riikide õigusi traditsioonilises „oranžraamatus“ ja lausub, et kui mõni neutraalne riik, vaatamata kõigile tema võimuses olevate ahinõude ära-kasutamisele, ei suuda takistada, et mõni sõdija riik üle astub piiridest, mida rahvusvaheline õigus talle ette tõmbab, siis ei või see asjaolu anda mingit õigust teisele sõdijapooltele ette heita neutraalsele riigile üleastumist oma neutraliteedi-kohustustest. Vana õiguspõhimõte, et kedagi ei saa sundida üle tema jõu, on kehtiv ka siin.

Kaubandussõda on haripunktil. Kuidas kaubandus hakkab arenema, milliseid teid kaudu ja millistes raamides, on veel selgumata. Arvukad kaubandusdelegat-sioonid neutraalsetest riikidest peavad pikki läbirääkimisi nii Berliinis kui Londonis. Sadadesse tuhandetesse ulatuv neutraalne tonnaaz seisab kinni sõdivate riikide sadamais oodates priisikohtu otsust. Sajad tuhanded neutraalset tonnaazi lebab juba merepõhjas. Kümned tuhanded neutraalset tonnaazi lastakse põhja või kaa-perdatakse iga päev.

BALTI RIIGID.

Sellel majandussõjal, mis on kandunud üle ka Balti merre, võivad olla väga saatuslikud tagajärjed neutraalsete riikide olemasolule. Repressaalide tõttu on ohu-tatud igasugune neutraalne liikumine mitte üksnes mandririikide ja lääneriikide vahel, vaid ka Balti mere riikide eneste vahel.

Nüüd mõistavad ka kõige neutraalsemad („neutralissimi“) riigid, milleks end nimetasid eriti Skandinaavia riigid, et neutraliteet ei ole mingi privileeg, mida tarvitseb vaid teatavaks teha, et seda respektieritaks. Suurte sõdade, suurte ümber-kujundamiste ajastul on igal rahval kohustused, ka neutraalsetel, mitte ainult sisse-poolle, vaid ka väljapoole. Neutraliteeti ei kaitsta mitte ainult passiviteediga kõigele ümberjuhtuvale.

Selle arusaamise tähe all toimus ka X Balti riikide välisminist-rite konverents Tallinnas 7.—8. detsembril, mis ilmsesti andis praktilisemaid tulemusi, kui ükski varemald konverentse, olles pühendatud pea-miselt majandusliku koostöö realiseerimisele, mida käimasolev majandussõda impe-ratiivselt nõuab.

Vahekordades Balti riikide ja NSV Liidu vahel on suhted usalduslikud ning vastastikuse abistamise paktide täitmine teostub vastastikuse heatahte ja arusaamise vimus, mida suurel määral aitas säilitada ja süvendada kindral Lai-doneri külaskäik Moskvas 7.—12. detsembril.

K. Keeresk.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.50, poolaastas kr. 1.80.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

5. jaanuaril 1940.

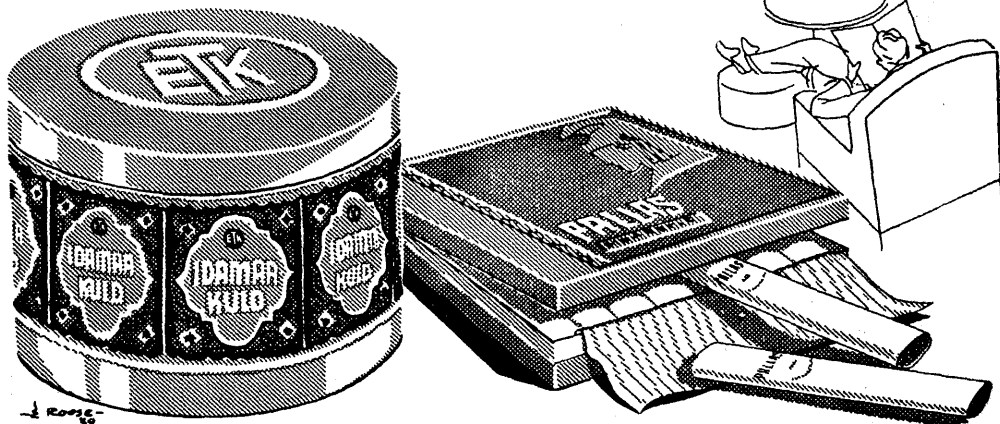
R. Tohver & Ko trükk, Tallinn, 1940.

Reserveeritud

Tööl ja puhketundidel

ETK MEISTERLIKUD SIGARETID

PALLAS • IDAMAA KULD

Tellige ajakiri

ERK

1940. aastaks.

ERK ilmub 1940. a. 8 numbrit senise 6 numbri asemel kusuures aastakäigu tellimishind on kr. 4.-.

Tellimisi võtavad vastu ajakirjanduskontorid ja kõik postiasutused üle riigi.

ERK talitus: Tallinnas,
Pärnu 10-16, telef. 463-07.
Posti jooksev arve nr. 131.

Hind 70 senti.